אגודת האקטוארים בישראל (ע"ר)
The Israel Association of Actuaries

דו"ח הוועדה המקצועית לבחינת ההשלכות של משבר הקורונה

מטעם אגודת האקטוארים בישראל (ע"ר)

אוקטובר 2020

אגודת האקטוארים בישראל (ע"ר)
The Israel Association of Actuaries

דברי האגודה

הועדה המקצועית לבחינת ההשלכות של מגפת הקורונה על שוק הביטוח והפנסיה הוקמה על מנת לקדם את הדיון המקצועי הנוגע להשפעות של משבר הקורונה ולשתף את החברים באגודה, בשיקולים הכללים הנדרשים לבחינה בקשר עם המגפה בתחומי הביטוח והפנסיה ככלל ובתחום האקטואריה בפרט.

ועד האגודה מודה לכל החברים שנטלו חלק בעבודתה של ועדת הקורונה, והשקיעו מזמנם וממרצם כדי לגבש ולכתוב דו"ח מקיף ומעמיק.

תודה מיוחדת למזל (מלי) מרגליות על היוזמה המבורכת, על ניהולה של הוועדה והתמודדות מול לוח זמנים דוחק על רקע ההשפעות המשתנות וכן על העריכה המקצועית של המאמרים בחוברת זו.

בברכה,

דפנה קאופמן
נשיאת האגודה

אגודת האקטוארים בישראל (ע"ר)
The Israel Association of Actuaries

דברי יו"ר הוועדה

הוועדה דנה בהשלכות משבר הקורונה במטרה לתרום לדיון המקצועי, להציג נקודות מבט שונות, ככל הניתן, לאתגר את השיח ולהפנות לשיקולים מקצועיים רלוונטיים. כמובן שאין לראות במאמרים אלו או באמור בהם המלצה או הנחיה כלשהי לגורם מקצועי כזה או אחר. בהרכב הוועדה נכללו אקטוארים מוסמכים בעלי ניסיון בשוק הביטוח והפנסיה וכן אקטוארים מתמחים ומתלמדים.

צוות בריאות וסיעוד בחן את ההיבטים המקצועיים של ביטוח נסיעות לחו"ל, לאור פתיחת השמיים המחודשת בשגרת ימי הקורונה.

צוות פנסיה בחן את הפגיעה בחיסכון הפנסיוני בשל היציאה לחל"ת/פיטורין, דן בהשפעות הדמוגרפיות של המגפה על העמיתים בקרנות הפנסיה וכן בהשפעת המשבר הפיננסי על זכויות העמיתים בקרנות הפנסיה. בנוסף לכך, הצוות הציג מודל אלטרנטיבי להפרשות העובד לפנסיה במטרה לתת מענה אפשרי לאתגרי הקורונה.

צוות ניהול סיכונים בחן את השפעת משבר קורונה על דרישות ההון בגין סיכוני מניות ומרווחי אשראי. כמו כן דן הצוות בכלים שיש בידי האקטוארים, כדי להתמודד עם הגידול בחשיפה להונאות ביטוח בשל המשבר הכלכלי והשינויים בדפוסי העבודה והפעילות במשק.

צוות ביטוח חיים בחן את השפעת המשבר הכלכלי שבא בעקבות מגפת הקורונה על העתודות, על המודלים האקטואריים ועל תהליך החיתום בביטוח ריסק/בביטוח משכנתא ובביטוח אובדן כושר עבודה.

צוות ביטוח כללי בחן את השפעת השינוי בעתודות הביטוח הכללי על מארג החיים כפי שהכרנו עד היום. הצוות התמקד בשינויים בדפוסי התפתחות תביעות והתנהגויות מבוטחים וכן בהשפעות עתידיות של הנגיף, תוך שימוש בדוגמאות רבות מענפי הביטוח השונים.

הוועדה מודה לאגודה ולמשתתפים בדיונים ובצוותי החשיבה, לכותבי המאמרים ולכל אלה שסיפקו סקר עמיתים על תרומתם המקצועית.

תודה מיוחדת ליהודית אליהו, שתרמה רבות לארגון פעילות הוועדה ולהפקתו של דו"ח זה.

ובנימה אישית, ברצוני להביע את הערכתי לכל אחד ואחת מחברי הוועדה על ההתנדבות לוועדה ועל התרומה לה.

קריאה נעימה,

מזל (מלי) מרגליות

יו"ר הוועדה המקצועית לבחינת השלכות הקורונה

אגודת האקטוארים בישראל (ע"ר)
The Israel Association of Actuaries

חברי הוועדה

- רו"ח אילנית אדסמן | iadesman@KPMG.com
- יהודית אליהו, M.B.A | judi@mofet.info
- פרופ' יאיר באבד, FILAA, CPA | ybabad@uic.edu
- פאדי בחית | fadiactuary@gmail.com
- עמיעד בן מאיר, F.IL.A.A | amiadbm1@gmail.com
- הלל דמלין, FFA. FiLA. FASSA | hillel_damelin@swissre.com
- דפנה ויהארוך, F.IL.A.A | daphna.wair@gmail.com
- שרון וייס | sharon1weiss@gmail.com
- ד"ר יניב זקס | yaniv.zaks@gmail.com
- דדי טל, MA | dadit@passportcard.co.il
- אלכסיי טרקשינסקי, A.IL.A.A | alexey@actuary-ifrs.com
- מייקל ירמיש, F.IL.A.A, FSA, MAAA | myarmish@actuarialrisksolutions.com
- רמי כשריאל, F.IL.A.A, FSA | rami.actuary@gmail.com
- רו"ח אורי לפיד, F.IL.A.A, CERA | ulapid@gmail.com
- דפנה קאופמן, F.IL.A.A | daphnakaufman10@gmail.com
- יהונתן שוורץ, F.IL.A.A, CERA | yoni.schwartz1989@gmail.com
- אורי שמר, F.IL.A.A | shemer73@gmail.com
- אלון תמיר, F.IL.A.A | alon@finguard.co.il
- מיכל תמיר חייט, F.IL.A.A | michal.tamir@gmail.com

- יו"ר הוועדה: מזל (מלי) מרגליות, F.IL.A.A, CERA | mofet@mofet.info

אגודת האקטוארים בישראל [ע"ר]
The Israel Association of Actuaries

תוכן עניינים

תקצירי המאמרים עמ' 6-17

היבטים מקצועיים של ביטוח נסיעות לחו"ל עמ' 19
עמיעד בן מאיר, מזל (מלי) מרגליות ומיכל תמיר חייט.

מעילות והונאות בשוק הביטוח הזווית האקטוארית עמ' 24
אילנית אדסמן ויהודית אליהו.

עתודות ביטוח כללי עמ' 30
עמיעד בן מאיר, דר' יניב זקס, דדי טל ואלון תמיר.

איזון דמוגרפי ותשואתי בקרנות הפנסיה עמ' 37
אורי לפיד ודפנה קאופמן.

פגיעת האבטלה והחל"ת בחיסכון הפנסיוני עמ' 43
אלכסיי טרקשינסקי ואורי לפיד.

השפעת משבר הקורונה על דרישות ההון בגין סיכון מניות ומרווחי אשראי עמ' 47
אילנית אדסמן, מייקל ירמיש ומזל (מלי) מרגליות.

המודל הדינמי - מודל אלטרנטיבי להפרשות לפנסיה עמ' 59
יהודית אליהו ומזל (מלי) מרגליות.

> עריכת הדו"ח: יהודית אליהו
> עריכה מקצועית: מזל (מלי) מרגליות
> עריכת לשון: נורית הראל
> עיצוב גרפי: דליה עבדת

אגודת האקטוארים בישראל
> נשיאת האגודה: דפנה קאופמן
> חברי הועד המנהל: עמיעד בן מאיר, נעמה חשמונאי, דניאל ישראלי ויעקב מאוזר.

https://www.actuaries.org.il

> יור' ועדת הקורונה: מזל (מלי) מרגליות
> ליווי אקדמי: פרופ' יאיר באבד

צוות היגוי בריאות: מיכל תמיר חייט (ר'צ), יהודית אליהו, עמיעד בן מאיר, דפנה ויהארוך, שרון וייס, מזל (מלי) מרגליות

צוות היגוי חיים: דר' יניב זקס (ר'צ), הלל דמלין, רמי כשריאל ואורי שמר.

צוות היגוי כללי: אלון תמיר (ר'צ), עמיעד בן מאיר, דר' יניב זקס ודדי טל.

צוות היגוי ניהול סיכונים: אילנית אדסמן (ר'צ), יהודית אליהו, הלל דמלין, מייקל ירמיש, מזל (מלי) מרגליות ויהונתן שוורץ.

צוות היגוי פנסיה: אורי לפיד (ר'צ), יהודית אליהו, פאדי בחית, אלכסיי טרקשינסקי, מזל (מלי) מרגליות ודפנה קאופמן.

אגודת האקטוארים בישראל (ע"ר)
The Israel Association of Actuaries

תקצירים

אגודת האקטוארים בישראל (ע"ר)
The Israel Association of Actuaries

צוות ביטוח בריאות

ביטוח נסיעות לחו"ל

עמיעד בן מאיר > מיכל תמיר חייט > מזל (מלי) מרגליות

התפרצות נגיף הקורונה גורמת לדאגה גלובלית ולהשלכות כלכליות נרחבות בכל העולם. מדינות רבות בעולם נמצאות בשלבים שונים של סגר ועם ההתאוששות האיטית של ענף התיירות מתגלים קשיים, שמצריכים שינויים בהתנהלות התעבורה המקומית והבינלאומית. בד בבד עם ההיערכות החדשה בעידן הקורונה, חברות הביטוח נאלצות להתמודד עם השלכות חדשות באשר לביטוחי נסיעות לחו"ל, שלעיתים אינן ידועות.

אנו נדון הן בפוליסות ביטוח נסיעות לחו"ל הכוללות כיסוי ביטוח רפואי למחלת הקורונה, הן בפוליסות עם החרגה גורפת למחלת הקורונה, אשר יכולות לתת מענה הודות לכיסויים השונים של תרחישים רפואיים, שעלולים להתרגש על המבוטח בזמן שהותו בחו"ל, והן בפוליסה הכוללת נספח למחלת הקורונה שמוחרג מהכיסוי הכללי.

מדיניות החיתום של פוליסה שכוללת כיסוי למחלת הקורונה מחייבת התייחסות לגורמים כמו: רמת תחלואה ביעד המבוטח, עמידת המבוטח בכללי מדינת היעד, הצהרות בריאות, גיל, מגדר ומצבו הרפואי של המבוטח.
היות שמדובר במחלה חדשה, יש מקום לשימוש בטכניקות אקטואריות לגידור סיכונים במוצר חדש.

נוסף לפוליסות הסטנדרטיות מתבקשות חברות הביטוח להוסיף כיסויים חדשים, שמותאמים להלך הרוח של השגרה החדשה. כיסוי בגין שהייה בבידוד, בדיקות קורונה רוטיניות, ביטולי/שינויי טיסות ואף חילוץ מבוטחים, במידת הצורך, נכנסים ללקסיקון היום-יומי של חברות הביטוח.

התנהלות חברות התעופה והממשלות המקומיות בתקופה זו משחקת אף היא תפקיד חשוב בהערכת הסיכון הביטוחי. טיסות ממושכות וצפופות, הקפדה נאותה על שגרת קורונה בטיסה וביטול נסיעות גורף בגין הקורונה הם דוגמאות למדדים, שלא הובאו בחשבון עד כה, אך כעת הופכים לרלוונטיים מתמיד. נוסף על כך, יש השפעה ישירה על הערכת הסיכון הביטוחי גם למדדים כמו: בראש ובראשונה גיל ומגדר המבוטח, מצב הקורונה במדינות היעד, עלות הבידוד, האשפוז והטסה רפואית מיוחדת של המבוטח. ניהול מיטבי של הסיכונים שהוזכרו תלוי

מאוד בפרקי הזמן בין מועד קביעת תעריף הפוליסה לבין מועד המכירה שלה לבין תאריך הנסיעה של המבוטח.

עם זאת, נדרשת התייחסות גם למדדים נוספים כמו: נסיעות מסוג שונה כמו שייט תענוגות, מטרת הנסיעה ומספר היעדים העוקבים אליהם נוסע המבוטח.

הגדרת הכיסוי בצורה בהירה ומיטבית תביא להקטנת החיכוך בעת ניהול התביעה. סעיף השתתפות עצמית בפוליסה הוא אמצעי לניהול סיכונים וגורם מאזן, שמעלה את רמת האחריות האישית בקרב המבוטחים ומקטין סיכון מוסרי (moral hazard).

מומלץ להתאים את הרגולציה על ביטוחי נסיעות לחו"ל להתפתחות המחלה ולניסיון התביעות המצטבר, באופן שיאפשר לחברות התנהלות דינמית והתאמה למצב החדש, לרבות בעניין עדכון תעריפים, החרגות ומדיניות חיתום.

תמחור פוליסות ביטוח נסיעות לחו"ל בעידן הקורונה החדש חייב להיות דינמי וגמיש. מעקב תמידי אחר התנהגות הנגיף והשלכותיו על הציבור יביא לבנייה מיטבית של תוכניות ביטוח, שמשרתות נאמנה את הציבור הרחב.

התפשטות מגיפת הקורונה בעולם

מקור: https://bit.ly/3gSRyi8

אגודת האקטוארים בישראל (ע"ר)
The Israel Association of Actuaries

צוות ניהול סיכונים

מעילות והונאות בשוק הביטוח

> אילנית אדסמן > יהודית אליהו

מגפת הקורונה השפיעה על דפוסי הפעילות הן של חברות הביטוח והן של קהל המבוטחים. הללו באו לידי ביטוי במעבר לעבודה מהבית, בעלייה במכירות מקוונות בזמן אמת, בעלייה בשימוש בערוצי הדיגיטל לטיפול בתביעות ועוד.

הסוציולוג דונלד קרסי הניח את היסודות למודל הידוע כיום בשם 'משולש ההונאה'. במסגרת המאמר נבחן האם שלוש הצלעות של 'משולש ההונאה' מתקיימות בתקופה הזו? והאם נוצר כר פורה למעילות והונאות, הן באופן כללי והן כנגד חברות הביטוח באופן פרטני?

המטרה היא להציע כלים לזיהוי מעילות והונאות בשל החשש מעלייה בהן עקב השלכות מגפת הקורונה על המצב הכלכלי ועל שינוי בדפוסי העבודה והפעילות במשק.

כחלק מהשלכות הקורונה אנו עדים למעילות והונאות בתחומים שונים בעולם. גם הסיכון להלבנת הון ולפשעי סייבר גברו. יש אף צפי לגידול בחשיפה להונאות שיתבטא בכל תחומי הביטוח: באובדן כושר עבודה, בביטוח חיים, בתביעות רכוש, בגניבת זהויות, בתשלומים לספקים ועוד, וכן יש חשש לגידול בחשיפה למעילות של עובדים ומנהלים.

האקטוארים הם אחד מקווי ההגנה של חברות הביטוח, שיכולים לסייע בזיהוי מעילות והונאות, בין היתר, באמצעות הכלים הבאים:

- זיהוי דפוסי הונאות ביטוח
- זיהוי חריגות סטטיסטיות
- הערכת סיכונים מחודשת
- בחינת מדיניות ביטוחי משנה
- תרחישי קיצון לצורך חישוב דרישות הון

בישראל, אין כמעט מידע פומבי על מעילות והונאות בחברות הביטוח, אולם קיימים מאגרי מידע בינלאומיים שניתן להסתייע בהם.
במאמר שזורות דוגמאות רבות ומוצגים רעיונות להמשך חקירה אקטוארית.

אגודת האקטוארים בישראל (ע"ר)
The Israel Association of Actuaries

צוות ביטוח כללי

עתודות ביטוח כללי

> עמיעד בן מאיר > ד"ר יניב זקס > דדי טל > אלון תמיר

ל מגפת הקורונה היו ועדיין יש השפעות מהותיות בתחומים רבים. המיקוד במאמר זה הוא בהשפעה הרלוונטית לתחום הביטוח, ובפרט בהשפעות של מגפת הקורונה על הערכת העתודות בביטוח כללי.

המטרה היא להעלות נקודות למחשבה, שיסייעו לאקטוארים להתייחס להשפעות המגפה בחישובים של העתודות.

ההשלכות הצפויות של מגפת הקורונה מתמקדות בשלושה היבטים שמשפיעים על חישובי העתודות:

> שינויים בדפוס התפתחות התביעות

> שינויים בהתנהגות המבוטחים

> השפעות אפשריות בעתיד.

השינוי בהתפתחות התביעות מעלה שאלות רבות בהקשר לסיבות לשינוי ולמשמעותן לצורך חישוב עתודות. מצד אחד הייתה ירידה בפעילות הכלכלית (סגר, עבודה מהבית) שהובילה לירידה צפויה באירועי ביטוח. מצד שני, אותם גורמים הביאו לעיכוב בדיווח פתיחה וטיפול בתביעות של אירועים שקרו. הדיון במאמר זה נוגע במגוון סיבות לשינויים הנצפים ומעלה מספר אפשרויות להתמודד עם אותם שינויים בהקשר של חישוב עתודות.

שינוי נוסף נובע מצפי לשינוי בהתנהגות של המבוטחים. השינוי מתבטא בעלייה במוטיבציה לתבוע ובעלייה בשיעור הרמאויות והונאות ביטוח, כול זאת בעקבות המשבר הכלכלי. נוסף על כך, שינוי בתרבות רכישת ביטוח – אם זה צמצום היקף הכיסוי הנרכש או עלייה בביטולים, במיוחד בביטולים סלקטיביים, שמביאים לשינוי של תחזית התביעות והעתודה בהתאם.

לסיום, יש התייחסות להשפעה העתידית של מגפת הקורונה על התחזיות של האקטוארים, מתוך הכרה שמגפת הקורונה היא מציאות מתמשכת היוצרת אי-ודאות רבה, כולל כאמור היבט של התנהגות מבוטחים. במאמר מוצגים ההשפעה על מדדי חשיפה שונים בשימוש, שינויים בפרמטרים כלכליים, ושינויים באורח החיים ובדפוסי התנהגות באשר לרכישה ושימוש בביטוח, וכפועל יוצא השפעה על ההנחות שבבסיס חישובי האקטוארים.

בכל אחד מהנושאים משולבות דוגמאות רבות בענפי ביטוח שונים, שמחדדות את ההשפעה של מגפת הקורונה על מארג החיים כפי שאנו מכירים.

אגודת האקטוארים בישראל [ע"ר]
The Israel Association of Actuaries

צוות פנסיה

איזון דמוגרפי ותשואתי בקרנות הפנסיה

אורי לפיד
דפנה קאופמן

הוועדה בחנה את השפעות מגפת הקורונה והמשבר הפיננסי על אופן ניהול זכויות העמיתים והפנסיונרים בקרנות הפנסיה החדשות הן בפן הדמוגרפי והן בפן התשואתי, וגיבשה המלצות.

איזון דמוגרפי בגין נכות - משבר מגפת הקורונה עלול לגרום לעלייה בכמות תביעות נכות לא רק בשל הרעה במצב הבריאותי של העמיתים, אלא גם בשל המודעות והצורך של העמיתים ב'מקורות הכנסה' נוספים תוך 'ניצול' מצב בריאותי, שבתנאים רגילים היה אולי מודחק. זאת ועוד, ייתכן שיהיה גידול בניסיונות הונאות קרן הפנסיה. מדי כמה שנים מעדכן האוצר את לוחות התמותה והתחלואה בקרנות הפנסיה. בעדכון הקרוב (שיבוצע במהלך 2020-2021) יש להביא בחשבון את השפעת נגיף הקורונה על שכיחות מקרי הנכות, ולהתייחס לכך במקדמים שייקבעו.

איזון דמוגרפי בגין זקנה - בעקבות השפעות מגפת הקורונה על האוכלוסייה המבוגרת ובשל אי-ודאות גבוהה, מומלץ לא לעדכן בשלב זה את מקדמי הזקנה ולהמתין עד לאחר בדיקת התפתחות ניסיון התביעות בתקופה זו. עקב המיעוט היחסי של הפנסיונרים בקרנות הפנסיה ייתכן שיידרש פרק זמן ארוך לצורך הבדיקה, ולכן יש לעקוב אחר שכיחות מקרי התמותה בקרב אוכלוסייה זו.

קצבאות הפנסיונרים מתעדכנות בגין עודף או גירעון אקטוארי המחושב בגין כל רבעון בנפרד ומחולק לפנסיונרים פעם בשנה. בנוסף, התשואה לעמיתים לפני פרישה מחושבת ברמה היומית ואילו תשואת ההשקעות לפנסיונרים מחושבת ברמה הרבעונית. כך נוצר מצב שבו מועד הפרישה משפיע על גובה הפנסיה.
בעיה זו מתעצמת בעתות משברים עמוקים בשוק ההון כדוגמת משבר מגפת הקורונה.

הועדה ממליצה לשנות את אופן חלוקת התשואה לפנסיונרים, כך שזקיפת עודף או חוסר תשואה ביחס לתשואה החזויה תחושב ברמה החודשית.

מצב זה יוצר אחידות בתשואה הכוללת במהלך רבעון, בלי שמועד הפרישה ישפיע על החישוב, ומשקף נכונה את תשואתם של כל העמיתים שפרשו לפנסיה במהלך הרבעון.
במאמר שזורות דוגמאות להמחשת הבעיה במצב הקיים ולאחר יישום ההמלצה לשינוי.

מומלץ שמעצבי המדיניות יביאו את הגורמים שהוזכרו לעיל בחשבון, שכן בעתות משבר רואים שהפגיעה בשוויוניות בין העמיתים/הפנסיונרים גבוהה ותלויה בגורמים התנהגותיים וכן ובעיתוי של מועדי הפרישה.

אגודת האקטוארים בישראל (ע"ר)
The Israel Association of Actuaries

צוות פנסיה

פגיעת האבטלה והחל"ת בחיסכון הפנסיוני

> אלכסיי טרקשינסקי > אורי לפיד

לל משבר הקורונה ולמשבר הכלכלי שבא בעקבותיו יש השפעה מהותית על שוק הפנסיה והחיסכון. המצב מחייב מגוון בעלי עניין כגון: הרגולטור, גופי החיסכון והציבור, לנקוט מהלכים כדי למזער את הפגיעה בחסכונות הציבור ובפנסיית הזקנה העתידית של ציבור החוסכים בישראל.

הוועדה בחנה את היקף הפגיעה בחיסכון לפנסיה לאדם שאיבד את מקום עבודתו עקב פיטורים, חל"ת או ירידה בשיעור משרתו (להלן 'מחוסרי עבודה') ומצאה כי:

> הפסקת הפקדות לתקופה שבין 3 חד' עד 12 חד' תביא לפגיעה בחיסכון לפנסיה ובקצבה בין 0.6%-5.1%. ככול שההפסקה ארוכה יותר הפגיעה גדולה יותר. עוצמת הפגיעה תלויה בגיל העובד – ככול שהחוסך צעיר יותר, כך תהיה הפגיעה בחיסכון ובפנסיית הזקנה משמעותית יותר.

> היקף הפגיעה – באחוז החיסכון/ הקצבה אינו תלוי בגובה השכר או במגדר של העובד והפגיעה באחוזים בחיסכון / בקצבה לפנסיה דומה.

> הפגיעה בחיסכון לפנסיה ובקצבה בקרב גברים גבוהה יותר במונחים כספיים בהשוואה לנשים, בשל הבדלים בגיל הפרישה לפנסיה ובתוחלת החיים.

כדי לצמצם את היקפי הפגיעה בפנסיה בעובדים אלה, ממליצה הוועדה על נקיטת מספר פעולות בעידוד המדינה:

> עידוד העובדים להפקיד באופן עצמאי בגין התקופה שבה היו מחוסרי עבודה וזאת באמצעות החלת תקנות מס הכנסה למתן הטבות מס (זיכוי וניכוי) בגין הפקדת תגמולי העובד גם על השלמת הפרשות פנסיוניות.

> הרחבה של הטבות המס גם על השלמת הפקדות בגין חלק המעסיק בתקופת הפסקת ההפקדות.

> מומלץ לתת למחוסרי העבודה להפקיד את ההפקדות בשנות מס עוקבות לשנת הפסקת העבודה, כך שהטבות המס יינתנו רטרואקטיבית בגין התקופה שבה לא בוצעו ההפקדות.

> היקף הפגיעה בחיסכון לפנסיה ובקצבה לפנסיה שונה בין האוכלוסיות בגילים השונים ויש לשקול אמצעים לצמצום הפגיעה באוכלוסיות אלה.

הפרשה לפנסיה היא מוצר חובה ובסיסי להבטחת קיום מינימלי לאחר גיל הפרישה. המשבר הכלכלי פוגע ישירות בחיסכון לפנסיה של עובדים שפוטרו או יצאו לחל"ת. אם נושא זה לא יטופל, תוצאות המשבר ילוו אותנו היום וגם בעתיד הרחוק.

אגודת האקטוארים בישראל [ע"ר]
The Israel Association of Actuaries

צוות ניהול סיכונים

השפעת משבר הקורונה על דרישות ההון בגין סיכון מניות ומרווחי אשראי

> מייקל ירמיש > אילנית אדסמן > מזל (מלי) מרגליות

המשבר בשווקים הפיננסיים החל באמצע פברואר 2020 וכלל המשך ירידה בעקום הריבית, שינויים קיצוניים במחירי נכסים פיננסיים, ירידות חדות במחירי מניות, פתיחת מרווחי אשראי, והתערבות מוניטרית ופיסקלית חסרת תקדים. המשבר הגיע לשיאו לקראת סוף חודש מרץ 2020, אז הכריז ה'פד' על צעדי התערבות בשווקים (להלן 'משבר קורונה').

במאמר נתמקד בהשוואה בין ההתממשות בפועל של סיכון מניות ומרווחי האשראי בשווקי ההון בעולם לבין תרחישי הקיצון בגין סיכונים אלו לפי סולבנסי 2.

> ההתערבות המוניטרית והפיסקלית והורדות הריבית מיתנו את המשבר, ואף השפיעו על גורמי הסיכון שעל בסיס מבוצעים תרחישי הקיצון. הורדת הריביות שינו את המתאם הנורמלי שמתרחש בין ירידת מחירי מניות לעליית שיעורי הריבית.

> פתיחת מרווחי אשראי הובילה לירידות חדות באג"ח קונצרניות. אולם דפוס הירידה בפועל של האג"ח בקבוצות הדירוג השונות ואף בתוך הקבוצות עצמן היה שונה. בנוסף, המשבר לא פגע בכל הענפים באותה מידה, כפי שמניחים בסולבנסי 2. דרישות ההון לפי הנוסחה הסטנדרטית מחושבות לפי הדירוג הידוע למועד החישוב ולא לפי הדירוג הגלום במחירי השוק והדבר משקף הערכה בחסר של דרישות ההון.

> הירידה בשווקים במחירי המניות במשבר הקורונה הייתה דומה לתרחיש בסולבנסי 2. ברמת ענף, נראה כי ההשפעה הייתה הטרוגנית.

לעומת זאת בסולבנסי 2 אין הבחנה בין הענפים השונים. ההתאמה הסימטרית (Symmetric Adjustment) הייתה ברמה מקסימלית – רמה של מינוס 10%.

ההבדלים בין תרחישי הקיצון לפי סולבנסי 2 לבין ההתממשות בפועל של סיכון, מציפים דיון באשר למגבלות הנוסחה הסטנדרטית:

> כיצד לתקף את הנוסחה הסטנדרטית בעקבות המשבר? האם יש להוסיף דרישות הון בגין סיכון נזילות?

> האם ניתן להניח שמהירות ואופן התיקון בשווקים יהיו דומים? האם לחברה יש רמת נזילות נאותה עד להתאוששות בשווקים?

> האם הרציונל בסולבנסי 2 לעודד השקעות לטווח ארוך בתשתיות, מתקיים גם באשר לתעשיות נוספות? לדוגמה, חברות טכנולוגיה וחברות תקשורת?

> מה הדירוג הרלוונטי לצורך חישוב תרחישי הקיצון? הדירוג העדכני או הדירוג הגלום במחירי האג"ח?

> אילו שינויים נדרשים במדיניות ניהול וגידור הסיכונים?

אנו מאמינים, שבטווח הארוך השלכות המשבר יבואו לידי ביטוי בשינוי התפיסה באשר לגורמי סיכון והמתאם ביניהם עבור תחזיות עתידיות.

אגודת האקטוארים בישראל (ע"ר)
The Israel Association of Actuaries

צוות פנסיה

המודל הדינמי
מודל אלטרנטיבי להפרשות לפנסיה

> יהודית אליהו > מזל (מלי) מרגליות

משבר הקורונה והמשבר הכלכלי שבא בעקבותיו גרמו לקשיים כלכליים יום יומיים ולצורך בהגדלת ההכנסה הפנויה לצרכים מידיים. כמו כן יציאת עובדים רבים לחל"ת, גרמו בפועל לצמצום או להפסקת ההפרשות לפנסיה של עובדים אלה ובכך לפגיעה בחיסכון הפנסיוני.

המצב הקיים כיום בישראל הוא, ששיעור ההפרשות לפנסיה של שכירים לפי חוק פנסיית חובה קבוע וזהה לכל העובדים ללא קשר לגילם.

מטרת המאמר היא להציג מודל הפרשות אלטרנטיבי שבו אחוז ההפרשות לפנסיה משתנה על פני זמן בהתאם לגיל העובד.

כדי להמחיש לקורא את החשיבה מאחורי ההצעה לשינוי מבנה ההפרשות לפנסיה כאמצעי להתמודדות עם אתגרי הקורונה.

תכנון החיסכון הפנסיוני - הקטנה מיידית של הפרשות העובדים לפנסיה, שתביא להגדלת ההכנסה הפנויה שלהם. בשנים מאוחרות יותר, יוגדל אחוז ההפרשות הפנסיוניות, כדי להבטיח את עתידו הכלכלי של העובד בגיל פרישה.

שיעור ההפרשות ישתנה על פני זמן בהתאם לגיל העובד בתוך טווח של רצועת הפרשות קבועה של 4%-8%. תוך שמירה על צבירת חיסכון פנסיוני זהה בהשוואה למצב הקיים כיום.

יציאת עובדים לחל"ת פגעו בחיסכון הפנסיוני. הפגיעה אצל עובד שהיום הוא בגיל 33-34, שיצא לחל"ת ולא בוצעו בגינו הפרשות של תגמולי עובד, תגמולי מעסיק וכספי פיצויים למשך 12 חודשים רצופים, עומדת על כ - 4% בצבירה לגיל פרישה ובקצבה החזויה לפנסיה.

מענה לפגיעה בחיסכון הפנסיוני - סגירת החוסר והגדלת ההפרשות של העובד על פני זמן, לאחר חזרתו למעגל התעסוקה באופן מדורג בעתיד.

זה נעשה על ידי שינוי שיעור ההפרשות של העובד לפנסיה בתוך הטווח של רצועת הפרשות קבועה של 4%-8%. הצבירה והקצבה הפנסיונית החזויה של העובד לא נפגעו, כאילו בוצעו על ידי העובד הפרשות רציפות בהתאם למצב הקיים כיום.

אגודת האקטוארים בישראל (ע"ר)
The Israel Association of Actuaries

מסקנות ומגבלות המודל

> אין פגיעה בגובה החיסכון של העובד לגיל פרישה עקב שינוי אחוזי ההפרשה לפנסיה מקבוע למשתנה על פני זמן, אך נוצר שוני בתמהיל של סכום הצבירה בין ההפרשות של העובד לבין התשואה שנצטברה בגין אותן הפרשות.

> שיעור התשואה אינו משפיע בצורה מהותית על גובה החיסכון לגיל פרישה בהשוואה למצב הקיים כיום, על אף שהוא משפיע על גובה החיסכון הפנסיוני באופן כללי.

> לעובדים המבוגרים תקופת הזמן האפשרית להחלת המודל קצרה יותר, בשל העובדה כי הצבירה ההתחלתית שלהם גבוהה יותר מזו של הצעירים באופן מוחלט ובאופן יחסי בהשוואה למצב הקיים כיום.

> יישום המודל מצריך 'שיפטינג' של הטבות המיסוי של העובד על פני השנים, החלת תקנות מס הכנסה גם על השלמות פנסיוניות בגין תקופת הפסקת העבודה וביצוע התאמות כך שלא תהיה פגיעה בשכר המבוטח של העובד.

> לצורך המחשת הרעיון במודל הדינמי, בחרנו רצועת ההפרשות קבועה לכל הגילים, ושיעורי ההפרשות המשתנים בתדירות של כל 3 שנים בתוך רצועת הפרשות שנבחרה (8%-4%).
אולם ניתן לשנות את מבנה הרצועה (קבועה/או מותאמת גיל), את טווח הערכים של הרצועה (%), את תדירות השינוי בתוך הרצועה בהתאם לצרכי ומאפייניי העובדים, קרי: צבירה התחלתית, צפי להתפתחות השכר על פני זמן, מצב כלכלי, יעד חיסכון ופרמטרים נוספים.

התוצאות והמסקנות של המודל תלויות בהנחות שהונחו וחלקן פשטניות ונועדו לצורך הצגת הרעיון בקווים כלליים, כדי להמחיש לקורא את החשיבה מאחורי ההצעה לשינוי מבנה ההפרשות לפנסיה.

המסר החשוב הוא הגמישות שבשימוש במודל הדינמי לניהול החיסכון הפנסיוני ככלי שנותן מענה לאתגרים של משבר תעסוקתי כמו משבר הקורונה.

המודל רלוונטי גם לעתות משבר ברמה אישית ונותן בידי העובד כלי דינמי לתכנון החיסכון הפנסיוני לעת פרישה בהתאם לצרכיו.

רצועת הפרשות קבועה

רצועת הפרשות עם חוסר

אגודת האקטוארים בישראל (ע"ר)
The Israel Association of Actuaries

צוות ביטוח חיים

עתודות ביטוח חיים חיתום ומודלים אקטוארייים

הלל דמלין > יניב זקס > רמי כשריאל > אורי שמר

במאמר נבחן את ההשפעות של מגפת הקורונה והמשבר הכלכלי על העתודות, המודלים האקטוארים ועל תהליך החיתום בביטוח ריסק/ בביטוח משכנתא ובביטוח אובדן כושר עבודה.

הידע על נגיף הקורונה נמצא בראשיתו והשפעות נגיף הקורונה לטווח הרחוק לוטות בערפל.

עיקר המשאבים שמושקעים ע"י הקהילה הבינ"ל מופנים לצורך עצירת התפשטות המחלה ולטיפולים בחולים הקשים. כיום, ידוע מעט מאוד על ההשלכות של הנגיף על החולים והמחלימים לטווח הרחוק. אך לא מן הנמנע שאנו עתידים לראות שיעורי תחלואה ותמותה חריגים שנגזרים מהשפעות ישירות ועקיפות של הנגיף.

עתודות הביטוח בביטוחי ריסק ובביטוחי אובדן כושר עבודה יושפעו בעתיד מכל שינוי שכזה.

על חברות הביטוח להיערך מבעוד מועד, לבחון את ההשפעה על עתודות הביטוח, לאתר דרכים ולהתאימן ככול שנדרש.

מחקרי חשיפה של קבוצות סיכון וקביעה של מקדמי חיזוק עתודות, כמו גם הקמת עתודות לסיכונים מיוחדים יידונו במאמר זה כחלק מאסטרטגיית ההתמודדות המוצעת.

המציאות החדשה טומנת בחובה לא מעט אתגרים. יש צורך לבדוק את נהלי החיתום שהיו בטרום תקופת הקורונה ואת ההשלכות של מגפת הקורונה על קבלת ההחלטות כיום, הן של החתמים והן של המבוטחים.

קיים סיכון בגורם האנטי-סלקציה שהוא מדד משמעותי ברכישת עסק חדש. במיוחד בשל העובדה שבחיתום הנוכחי יש התעלמות מסיכונים חדשים, אלה שידועים ואלה שאינם ידועים.

החיתום בביטוח ריסק/בביטוח משכנתא ובביטוח אובדן כושר עבודה מושפע באופן ניכר מהפעילות מול מבטחי המשנה. בתקופה חריגה זו, מבטחי המשנה דורשים לקיים נוהלי חיתום שלא תמיד עולים בקנה אחד עם ההנחיות של הפיקוח. פערים אלה מגבירים את אי-הוודאות ומקשים על הפעילות של חברות הביטוח בישראל.

פוליסות אובדן כושר עבודה עשויות לעבור תהפוכות בתקופה הקרובה, בין היתר, בשל דרישות החיתום של מבטחי המשנה. בעטיים של ההפסדים שנגרמו לשוק מבטחי המשנה עקב מגפת הקורונה, הסגר, חוסר בהון בכלל ואי היכולת לספק נזילות, סביר להניח שהתחרות בין חברות ביטוח המשנה תצטמצם.

יתרה מזאת, ייתכנו שינויי פרדיגמות ותהליכים בניהול סיכונים, שישפיעו על שיטות פיזור סיכונים וזה כמובן עשוי להשפיע על הקיבולות, השייר והתמחור בחברות הביטוח.

ציבור המבוטחים בפוליסות אובדן כושר עבודה צריך להיות זהיר בשיקוליו לביטול הפוליסה הנוכחית.

מבוטח שיבטל את הפוליסה הנוכחית וירצה עם החזרה לעבודה בעתיד לרכוש פוליסת אובדן כושר עבודה חדשה, עלול למצוא עצמו נדרש לעמוד בתנאי חיתום מחדש.

המסמך מרחיב בנושא זה וכן משווה בין פוליסת אובדן כושר עבודה לבין ביטוח הנכות הקיים בקרנות הפנסיה. האטרקטיביות של ביטוח נכות בקרנות פנסיה צפויה להתגבר עקב פערי התמחור שנובעים, בין היתר, מההבדל בין מדיניות החיתום.

חברות הביטוח השונות יידרשו, כחלק מבניית המדיניות החדשה והמותאמת לעידן הקורונה, לבנייה ולעדכון מודלים ותסריטים אקטואריים, להסתייעות במבטחי משנה, להכנסת דינמיות למודלים האקטואריים, וזאת תוך עדכון פרמטרים קיימים והוספת פרמטרים חדשים שמשתנים לאורך זמן. ארגז כלים זה יעמוד לרשותן של חברות הביטוח בהתמודדות עם חוסר הוודאות הכלכלית והבריאותית הצפויה.

הדיון במאמר הוא מן ההיבט הרעיוני בלבד ואינו מציג אומדנים מספריים מכל סוג שהוא.

אגודת האקטוארים בישראל (ע"ר)
The Israel Association of Actuaries

מאמרים

היבטים מקצועיים של ביטוח נסיעות לחו"ל

> עמיעד בן מאיר > מיכל תמיר חייט > מזל (מלי) מרגליות

רקע

מגפת הקורונה, שתקפה את מדינות העולם בחודשים האחרונים, הובילה לסגירת השמיים. בשל כך לא נרכשו טיסות ומכירת פוליסות ביטוח נסיעות לחו"ל הופסקה לחלוטין.
בשלב זה, הסיכונים הרפואיים של מחלת הקורונה נמצאים עדיין בתהליך למידה, לכן קשה מאוד לאמוד את מחירם של סיכונים אלה. אין כיום תהליך חיתום שמתייחס למחלה והפוליסות הישנות אינן נותנות את הדעת לסיכונים הרפואיים החדשים שנוספו.

מסמך זה יספק לאקטוארים ולחברות הביטוח היבטים שונים להתייחסות בהקשר של מכירת פוליסת ביטוח נסיעות לחו"ל בעידן/פוסט-עידן הקורונה. הוא גם משקף את עמדותינו באשר לרגולציה הרצויה נוכח האתגרים בהערכת הסיכונים בשגרת קורונה.
המידע במסמך זה הוא בסיס לדיון ויש לעדכנו בהמשך בהתאם להתפתחויות שיחולו בענף ובהתאם למידע ולניסיון שייצבר בהקשר למגפת הקורונה.

פוליסות

פוליסה שכוללת כיסוי למחלת הקורונה

המידע שנאסף עד כה על מחלת הקורונה מצביע על כך שרק שיעור נמוך של נדבקים מפתח סימפטומים, ועוד פחות מהם מתדרדר למצב קשה שמחייב הנשמה ואף למוות. במקרים אלה סכומי הביטוח יכולים להגיע למאות אלפי דולרים. מכאן, כי ככלל כיסוי ביטוח רפואי למחלת הקורונה הנו ביטוח ישים.

פוליסה בהחרגת כיסוי למחלת הקורונה

פוליסת נסיעות לחו"ל מכסה, בין יתר הכיסויים, טיפולים רפואיים בחו"ל למקרה רפואי שאירע למבוטח במהלך השהייה בחו"ל. תרחישים רפואיים רבים עלולים להתרגש על מבוטחים בזמן שהייתם בחו"ל, כשרובם אינם קשורים למחלת הקורונה. לכן לפוליסה זו יש ערך ללקוח, גם אם תנאי הפוליסה כוללים החרגה גורפת למחלת הקורונה.

עמיעד בן מאיר, F.IL.A.A,
מיכל תמיר חייט, F.IL.A.A,
מזל (מלי) מרגליות, F.IL.A.A, CERA

אולם להחרגה של מחלת הקורונה מהפוליסה יש היבטים שליליים שאותם יש לשקול:

- עלות טיפול בקורונה - מבוטח שחלה בקורונה עלול להיקלע למצב של אשפוז ממושך ויקר, במקרה שהממשלה אינה מכסה עלות זו, המחיר עבור הפרט עלול להיות נטל כבד מאוד.

- ניהול תביעות - קיים קושי להפריד בין מקרה ביטוח שנובע מהידבקות בקורונה לבין החמרה במחלה קיימת שבה לוקה המבוטח. כלומר, הקושי הוא לאבחן האם החשיפה לקורונה החמירה את מצב המבוטח או שהחמרת המחלה אינה קשורה כלל לקורונה.

- אירועים שאינם תלויים במבוטח - מקרה ביטוח עבור מבוטחים שלא חלו בקורונה כמו: סגירת השמיים וכניסה לבידוד, ביטול נסיעה, שינוי מועד הטיסה.

נספח נפרד לכיסוי קורונה

כיסוי למחלת הקורונה בנספח נפרד שמוחרג מהכיסוי הכללי – כיסוי כזה יאפשר לנהל את הכיסוי, את ההחרגות ואת גבולות האחריות לפי המציאות המשתנה של המחלה במדינות שונות. הוא יאפשר גם להחיל תנאים משתנים לפי תנאי החיתום השונים כמו גיל, מחלות רקע וארץ היעד.

חיתום

מדיניות החיתום של פוליסה שכוללת כיסוי לקורונה יכולה להתייחס, בין היתר, למדדים הבאים:

- מדינות ירוקות - יעדים שרמת התחלואה בהם הגיעה לרמת שליטה סבירה.
מעקב שוטף אחר מדיניות הממשלה באשר למדינות ירוקות ועמידת המבוטח בכללים של מדינת היעד (ריחוק חברתי, קיום סגר או בידוד אם נדרש).

- גיל, מגדר ומצב רפואי - מחקרים מראים שיש קשר בין חומרת המחלה בקורונה לבין גיל המבוטח, מגדר ומחלות רקע שלו. יש לעקוב ולהתעדכן אחר פרסומים חדשים באשר למשתנים נוספים שקשורים ברמת התחלואה בקורונה.

- מבוטחים שחלו בעבר בקורונה - יש לתת את הדעת לשאלה, האם מבוטחים שחלו בעבר בקורונה דורשים התייחסות חיתומית מיוחדת?

- היעדר ניסיון - היות שמדובר במחלה חדשה שמתפתחת כעת, חשוב לתת את הדעת לשימוש בטכניקות אקטואריות לגידור סיכונים במוצר חדש שאין עליו ניסיון קיים, על כל המשתמע מכך.

- הצהרת מבוטח - הצהרת מבוטח יכולה לכלול התחייבויות מהסוגים הבאים:
  - לא לעלות על הטיסה אם הוא משתעל, סובל מחום ומקשיי נשימה.
  - לשמור על ריחוק חברתי.
  - לנהוג על פי המקובל במדינת היעד.
  - לאשר שעל פי ידיעתו הוא אינו לוקה בקורונה.

- עמידה בכללים - שמירה על חוקי המדינה בה המבוטח שוהה, לדוגמה: אדם שנדבק בקורונה לאחר שניכנס, בניגוד לחוק, לאזור בסגר מפאת הקורונה.

כיסויים חדשים בעידן הקורונה

- כיסוי בגין שהייה בבידוד - כיוון שמבוטח ששהה בקרבת חולה קורונה או מבוטח שחלה בקורונה עם או בלי תסמינים מחויב בבידוד, עלות השהייה בחו"ל של המבוטח לתקופה הנדרשת.

- כיסוי בגין בדיקות קורונה - ייתכן שחברות התעופה ידרשו לקבל תוצאות בדיקות קורונה שליליות לפני העלייה למטוס שעלותן תחול על המבוטחים.

- כיסוי בגין ביטול טיסה / שינוי מועד טיסה לפני העלייה למטוס - אם התגלה שהמבוטח חולה בקורונה לא יאושר לו לעלות על הטיסה. מצב שכרוך בעלות כרטיס טיסה חדש, שהיית המבוטח בבידוד וכן עלות בדיקות הקורונה.

- כיסוי חילוץ - במקרה של סגירת השמיים במדינות הירוקות יידרש חילוץ המבוטחים לפני סגירת השמיים.

- כיסוי בני משפחה - כיסוי ביטוחי עבור בני משפחה של חולה קורונה.

שיקולים בהערכת הסיכון הביטוחי

- ההשפעות הדמוגרפיות המהותיות לסיכון כיום הן גיל ומגדר.
בנוסף, חשוב לבחון השפעות נוספות של הידבקות כגון: עיסוק ומצב סוציו-אקונומי.

- ניהול סיכונים בעידן הקורונה

- טווח זמנים - כחלק מניהול הסיכון ניתן לשקול להתייחס לפרקי הזמן בין מועד קביעת התעריף של הפוליסה לבין מועד המכירה שלה לבין תאריך הנסיעה של המבוטח.

- היבטים הקשורים בטיסה
  - משך הטיסה – האם משך הטיסה משפיע על החשיפה לקורונה במהלך הטיסה?
  - האם הצפיפות בטיסה משפיעה על הסיכון להידבקות בטיסה – במחלקות ביזנס או תיירות?
  - עצירות ביניים – עד היום לא הייתה משמעות לנתון זה. כעת יש להביא זאת בחשבון כגורם מגדיל סיכון בעת נחיתה וחשיפה נוספת בטרמינל או בשהייה ממושכת יותר במטוס.
  - חברות התעופה – ייתכן שיהיה צורך לדרג את חברות התעופה לפי רמת ההיגיינה, משמעת המסכות והריחוק בין המושבים.
  - ביטול טיסות גורף – האם יידרש כיסוי שנובע מביטול הטיסה על ידי חברת התעופה בעטיו של סיכון הקורונה במדינת היעד?

> היבטים הקשורים למאפייני הקורונה במדינת היעד
- מצב הקורונה במדינת היעד בתדירות יומיומית.
- עלות כפיית בידוד לחולי קורונה/למבוטחים שנחשפו לקורונה בהתאם למשך השהייה.
- עלות אשפוז ליום במדינת היעד במחלקה רגילה ובמחלקת טיפול נמרץ.
- עלות הטסה רפואית מיוחדת בשל מצב חולה בקורונה.
- מדיניות מדינת היעד באשר למימון הטיפול בתיירים שלקו במחלת הקורונה.
- עלויות באשר לשינוי במצב תחלואת הקורונה בתקופת הביטוח – הודעה פתאומית על סגר או סגירת השמיים במדינת היעד.

> משך השהייה במדינת היעד
- האם התמחור משתנה בהתאם למספר ימי השהייה במדינת היעד? תוך התחשבות בכך שהסימפטומים של מחלת הקורונה מתגלים מספר ימים לאחר מועד ההדבקה.
- האם התמחור צריך להיות קבוע לאורך כל השהייה במדינת היעד או להשתנות בהתאם למשך השהייה במדינת היעד?

> שייט תענוגות - בחיתום יש לתת את הדעת לרמת הסיכון הן בגין משך השייט והן בגין אזורי עגינה.

התפלגות מקרי הקורונה בעולם

מקור: https://bit.ly/3gSRyi8

התפשטות מגיפת הקורונה בעולם

מקור: https://bit.ly/2Pzmrwl

> כללי
- מטרת הנסיעה / סיבת הנסיעה.
- כיסוי ביטוחי עבור מספר יעדים רצופים והגבלת הכיסוי למדינות הנקובות בפוליסה.
- הגדרת הכיסוי בצורה בהירה ומיטבית תביא להקטנת החיכוך בעת ניהול התביעה.

- אנטי-סלקציה - במקרה של כיסוי נפרד למחלת הקורונה עלולה להתרחש סלקציה – עלות הביטוח תשפיע על אנשים בריאים שלא לרכוש את הכיסוי, לעומת מבוטחים הרגישים יותר למחלה שכן ירכשו את הכיסוי.

- השתתפות עצמית - סעיף השתתפות עצמית בפוליסה הוא אמצעי לניהול סיכונים וגורם מאזן, שמעלה את רמת האחריות האישית בקרב המבוטחים ומקטין סיכון מוסרי (moral hazard).

- מוניטין - מדינת ישראל ידועה בדאגתה חוצת הגבולות לאזרחיה: חילוץ התרמילאים מפרו, טיסות החילוץ מאוסטרליה ועוד. בתוך כל השיקולים צריכים לכלול גם התייחסות אפשרית לכך כי מצופה מחברת הביטוח לתת למבוטחיה שירות ברמה זו בעת משבר עולמי.

- ניהול התביעות - ניהול התביעות יהיה קריטי לתמחור עתידי של הכיסוי. מעקב אחר התפתחות התביעות במדינות השונות ישמש בסיס לתמחור עתידי, להפסקת מכירה ולעדכון מוצר יחד עם המגמות העולמיות שיפורסמו בעתיד.

- ניסיון מצטבר - ההתמודדות היא עם מגפה חדשה ובחינת כיסוי ביטוחי חדש, לכן הניסיון והמידע הרפואי על מחלת הקורונה שמצטברים ברמה העולמית, מסייעים בידנו להבין טוב יותר את הסיכון הביטוחי. בנוסף, חלות על מגפת הקורונה התפתחויות שמביאות לשינויים ברמת הסיכון הביטוחי, מכאן שיש לנהל את המוצר באופן שוטף ודינמי תוך בחינה מתמדת של הנושאים במסמך זה ומעקב אחר ההתקדמות בפיתוח חיסון למגפה.

רגולציה

מומלץ להתאים את הרגולציה על ביטוחי נסיעות לחו"ל להתפתחות המחלה ולניסיון התביעות המצטבר, באופן שיאפשר לחברות התנהלות דינמית והתאמה למצב החדש. לרבות בעניין עדכון תעריפים, החרגות ומדיניות חיתום.

לסיכום

עם התפרצות מגפת הקורונה נוסף לפוליסת הנסיעות לחו"ל סיכון חדש, ויש להתייחס אליו כאל כיסוי חדש בפוליסה שאין עליו מידע רב, על כל המשתמע מכך. יש לעקוב מקרוב אחר התפתחות הניסיון בתחום החיתום וניהול התביעות. בניגוד למוצרים הקלאסיים, במצב הנוכחי יידרש להגיב מהר על פי ההתפתחויות. חשוב להיות ערניים למגמות – מגפת הקורונה נמצאת על סדר היום העולמי, היא מתפתחת ומשנה כיוון, המידע והניסיון נצבר אך יש גם משתנים רבים שעדיין אינם ידועים.

מעילות והונאות בשוק הביטוח הזווית האקטוארית

> אילנית אדסמן > יהודית אליהו

רקע

מגפת הקורונה השפיעה על דפוסי הפעילות הן של חברות הביטוח והן של קהל המבוטחים. הללו באו לידי ביטוי במעבר לעבודה מהבית, בעלייה במכירות מקוונות בזמן אמת, בעלייה בשימוש בערוצי הדיגיטל לטיפול בתביעות ועוד.

הסוציולוג דונלד קרסי[1] במאמרו 'כסף של אנשים אחרים' (Other People's Money) הניח את היסודות למודל הידוע כיום בשם 'משולש ההונאה'.

המודל מציג שלושה תנאים שבהתקיימם נוטה אדם לבצע מעילה:

> לחצים אישיים / כלכליים
> הזדמנות מעשית
> הצדקה עצמית (רציונל)

במסגרת המאמר נבחן האם שלוש הצלעות של משולש ההונאה מתקיימות בתקופה הזו? והאם נוצר כר פורה למעילות והונאות, הן באופן כללי והן כנגד חברות הביטוח באופן פרטני? המטרה היא להציע כלים לזיהוי מעילות והונאות בשל החשש מעלייה במעילות והונאות עקב השלכות מגפת הקורונה על המצב הכלכלי ועל שינוי בדפוסי העבודה והפעילות במשק.

COVID-19 – זרז לעלייה בחשיפה למעילות והונאות

בחודשים האחרונים חווה העולם זעזוע בריאותי וכלכלי חסר תקדים, שמשנה את סדרי החיים של כולנו אף בעת החזרה לשגרה חדשה – 'שגרת קורונה'. כדי להתגבר על המשבר הבריאותי ולמנוע את התפשטות מגפת הקורונה, נקטו במרבית מדינות העולם בכלים קיצוניים לרבות, סגירת גבולות, הפסקת טיסות, הטלת סגר, סגירת מקומות עבודה שאינם חיוניים, ריחוק חברתי ועוד.

אילנית אדסמן, CPA
יהודית אליהו, MBA

נוסף לפגיעה הכלכלית הקשה, דפוסי העבודה במהלך הסגר ולאחריו השתנו בן לילה, ועבודה מהבית הפכה לדבר שבשגרה גם בארגונים שלא היו מורגלים בכך, ולא נערכו לכך מבחינת כלים ראויים ואבטחת מידע מסודרת. בד בבד, הריחוק החברתי והסגר הובילו לכך שארגונים רבים החלו לספק ללקוחות שירותים מקוונים ללא היערכות מספקת למתן שירות באופן מסיבי.
תופעות אלה עשויות לעלות בקנה אחד עם מודל 'משולש ההונאה': היקלעות ללחץ כלכלי משמעותי ומייאש, הזדמנות הטמונה בשינויים בדפוסי העבודה והפעילות במשק והצדקה עצמית לביצוע המעשה.

מעילות והונאות במשברים קודמים

ההשוואה בין המשבר הכלכלי שאירע בשנת 2008 לבין משבר הקורונה מעלה, ששניהם יצרו מיתון כלכלי גלובלי. אולם במשבר הנוכחי קיימות תופעות ייחודיות, ביניהן: משבר בריאותי שהוביל למשבר כלכלי, סגר, חזרה לשגרה חדשה שכוללת ריחוק חברתי ועוד. תופעות אלה עלולות להגביר את ההיקף ואת הנזק של המעילות וההונאות.
בישראל, אין כמעט מידע פומבי על מעילות והונאות בחברות הביטוח ועל כאלה שאירעו בעקבות המשבר שאירע בשנת 2008, אולם המידע נמצא אצל החברות עצמן. מומלץ שכל חברת ביטוח תבחן את המצב הנוכחי גם בהתבסס על ניסיון התביעות והחריגים שזוהו במשבר הקודם (2008), ותחפש תבניות ודפוסי פעולה דומים למעילות והונאות שאותרו אז. קיימים גם מאגרי מידע בינלאומיים על אירועי מעילות והונאות שקרו בחברות ביטוח בעולם, לדוגמה: המאגר של חברת[2] O.R.X.

מידע על מעילות והונאות בעקבות הקורונה

יש עדויות, שכבר דווחו, על סוגי מעילות והונאות בתחומים שונים שקרו בעקבות הקורונה:[3]

- התחזות לאנשי מכירות לצורך ביצוע החזרי מס באמצעות 'פישינג' או התחזות כדי להגיש תביעות בשם מבוטחים או לצורך פדיון של כספי חסכונות.
- התחזות לספקי ציוד רפואי שמציעים למדינות, למוסדות ולאנשים פרטיים תרופות לקורונה.
- גיוס תרומות פיקטיבי לטובת סיוע לנפגעי קורונה או לקניית ציוד רפואי.
- תרמיות בתחום ההשקעות וגיוס הון לחברות שטוענות, לכאורה, שהן מצאו תרופה/חיסון לקורונה.

כמו כן, דווח על חשיפת הונאת ענק בגרמניה, שבמסגרתה נעלמו לחברת התשלומים "Wirecard, שעוסקת בתחום הסליקה והתשלומים המקוונים באירופה ובאסיה – 1.9 מיליארד אירו, שהם כרבע מנכסי החברה.

עלייה בסיכונים להלבנת הון

הסיכון להלבנת הון גבר בשל מספר סיבות:

- הקלות בתהליכי 'הכר את הלקוח': רגולטורים שונים נתנו הקלות בשל הקושי לבצע זיהוי FACE TO FACE נוכח התגברות התהליכים הדיגיטליים והמקוונים בעקבות הקורונה. החשש הוא שבגין ההקלות ינצלו ארגוני פשיעה את הפרצות בתהליכים החדשים והמזורזים כדי לפתוח חשבונות בקלות יתר.

- סיכון הולך וגובר בתחום ההשקעות: בעטיו של המשבר הכלכלי קיים סיכון שהפיתוי לבצע השקעות עם תשואות גבוהות מובטחות יגדל, וייתכן שארגוני פשיעה ינסו להציע עסקאות מסוג זה לצורך הלבנת הונם.
- סיכוני CROSS BORDER: בשל המעבר לתהליכים דיגיטליים ומקוונים לא תמיד יש שליטה מלאה וסדורה על כספים שמגיעים מחו"ל, והחשש הוא כי פרצות אלה עלולים להיות מנוצלים לרעה על ידי ארגוני פשיעה לצורך הלבנת הון.

עלייה בסיכונים למתקפות סייבר

ייתכן שחלק מהמעילות וההונאות יבוצעו באמצעות מתקפות סייבר שונות בשל המעבר לעבודה מרחוק בארגונים, והמעבר למכירות ומתן שירותים דיגיטליים ללא בדיקות מספקות. המעבר הזה חושף את הארגונים לפשיעת סייבר בין היתר בדרכים הבאות:

- הודעות 'פישינג' במייל וב-SMS
- זיופים של מיילים ארגוניים והתחזות לספקים לגיטימיים
- נעילת אתרים/מחשבים עד לתשלום כופר

מעילות והונאות בחברות הביטוח בשל השפעות הקורונה

השלכות מגפת הקורונה מגדילות את החשיפה למעילות פנימיות ולהונאות חיצוניות בחברות הביטוח, ולכן גם מחזקות את החשש מהן.

הונאות חיצוניות

הגורמים הכלליים שיצרו את החשיפה למעילות והונאות משמשים זרז משמעותי להונאות חיצוניות כנגד חברות הביטוח, אולם בנוסף לכך, קיימים גורמים פרטניים שמגדילים את החשיפה:

- דימוי של חברות הביטוח – מבוטח ששילם פרמיה כל השנים עלול להצדיק את התנהגותו ולגבש לעצמו רציונל, שזה לגיטימי לזייף תביעה בשל היותו לקוח נאמן ששילם פרמיה שנים רבות.
- מערך בקרה בחברות הביטוח – חלק מגורמי הבקרה, שבשגרה אמונים על זיהוי הונאות, הוצאו לחל"ת או עובדים מהבית, מה שעלול במקרים קיצוניים להקל על ביצוע הונאות.

תחומים החשופים להונאות בביטוח

אנו צופים שהחשיפה להונאות ביטוח תהיה בכל התחומים: באובדן כושר עבודה, בביטוח חיים, בתביעות רכב, בגניבת זהויות, בתשלומים לספקים ועוד.
להלן מספר דוגמאות שימחישו את ההזדמנות כנגד חברות הביטוח:

- אובדן כושר עבודה – זיוף מסמכים רפואיים כדי לזכות בכספים מביטוח אובדן כושר העבודה.
- רכב – נזק לרכב (שריפה/גניבה) כדי לזכות בכספי הביטוח לצורך החזר הלוואה על הרכב.

- ביטוח עסק – ייתכן שנהיה עדים לבעלי עסקים, שיגרמו לנזק מכוון במטרה לקבל כספי ביטוח מחברת הביטוח כפיצוי על אובדן ההכנסה.

מעילות

ייתכן שהאפשרויות של עובדים ומנהלים בחברות הביטוח לבצע מעילות יגברו בשל השינויים בדפוסי הפעילות והעבודה במשק בעקבות הסגר והחזרה לשגרה חדשה – 'שגרת קורונה'.
דוגמאות:

- בקרות לא נאותות על עבודה מרחוק
- פגיעה בעקרון הפרדת התפקידים בין גורמי ביצוע לבין גורמי בקרה
- אי ביטול הרשאות
- פרצות בתהליכים דיגיטליים
- חריגה מסמכות ולקיחת סיכונים שלא אושרו

תרומת מחלקת האקטואריה לזיהוי מעילות והונאות

האקטוארים שהם אחד מקווי ההגנה של חברות הביטוח, יכולים לסייע בזיהוי של הונאות ומעילות באמצעות הכלים הבאים:

דפוסי מעילות והונאות ביטוח

האקטוארים בקשר עם קולגות מחברות ביטוח בחו"ל ועם מבטחי משנה. חשוב מאוד שהם יהיו ערניים ויתעמקו במהות ובדפוסי ההונאות שמתגלים מעבר לים, שכן המשבר הנוכחי הוא גלובלי. גם בחו"ל יש צרכים, הזדמנויות ורציונל דומים לביצוע הונאות ביטוח.
ראו קישור לאזהרות של חברת הביטוח קנדה לייף[4] ושל הרגולטור האנגלי בנושא מעילות והונאות ביטוח[5].

זיהוי תופעות חריגות

חשוב שהאקטוארים יבצעו חקירה אקטוארית לאיתור וזיהוי תופעות חריגות באמצעות כלים סטטיסטיים. חלקן של החריגות יוסבר ככל הנראה על ידי השינויים בשוק, אך חלקן עשוי להצביע על חשש למעילות והונאות. כאשר האקטואר מזהה חריגים, חשוב במיוחד שיערב גורמי מפתח מתחומים אחרים, כולל חיתום וניהול תביעות.

להלן דוגמאות לנורות אדומות, שכדאי לשים לב אליהן במסגרת הניתוחים האקטואריים:

- גידול במשיכות ופדיונות – במיוחד לטובת צדדים שלישיים.
- גידול בתביעות בכל התחומים – לרבות חיפוש משתנים מסבירים סטטיסטיים. לדוגמה: איתור קשרים בין גידול בתביעות רכב ורכוש לבין שמאים ומוסכים.
- זיהוי משתנים מסבירים לגידול בגניבות רכב – למשל, האם הרכב נרכש באשראי.
- גידול בתביעות ביטוחי חובה של רכבים עקב פשרות שנסגרות על ידי עורכי דין ספציפיים.

- גידול בשריפות בבתי עסק לפי אזורים גיאוגרפיים.
- גידול בפריצות לדירות שבהן הוגדל סכום הביטוח סמוך למועד הפריצה.
- גידול בשימוש בתהליכי עבודה ובתהליכי אישור חריגים.
- שימוש בטכניקות איתור משופרות לבחינת ההשפעה על תדירות התביעות, על חומרת התביעות, על מגמת ההתפתחות של תביעות, על שינויים במגמת הדיווח, על שיעורי גילוי הונאה, על הוצאות הטיפול בתביעות.

ייתכן שהצורך במציאת משתנים מסבירים נוספים, יאפשר למחלקות האקטואריה לעבות את בסיסי הנתונים במערכות התפעוליות שלהן. דבר שיתרום למחלקות האקטואריה גם לצרכים נוספים, כמו ביצוע מחקרים מעמיקים יותר ותמחור פרטני יותר.

הערכת סיכונים מחודשת

מומלץ לשקול ביצוע הערכת סיכונים מחודשת בדגש על הנושאים הבאים:

- חשיפה למעילות והונאות בשל מעבר של עסקים לעבודה בצורה מקוונת ועבודה מהבית, ובעקבות כך עלייה בסיכון של ביטוחי סייבר וביטוחי פשיעה.
- הכנסת שינויים במשתנים שמסבירים גידול בתביעות לצורך תמחור.
- מתן משקל גדול יותר לניסיון התביעות העדכני במחקרים שמשמשים בסיס לתמחור.

בחינת מדיניות ביטוחי משנה

מומלץ לשקול את מדיניות ביטוח משנה ולבסס על ניסיונם של מבטחי משנה ממשברים קודמים.
ניסיון שיכול לסייע בניתוח טוב יותר של תיק התביעות של החברה וגם בתמחור טוב יותר של מוצרים, הן למבוטחים פרטיים והן למבוטחים עסקיים. בנוסף לכך, מבטחי משנה מציעים פתרונות לייעול תהליכי ניהול תיקי ביטוח קיימים, עתודות ותביעות בתשלום.
ייתכן שיש לשקול גידור וצמצום סיכונים בעיקר סיכוני קטסטרופה באמצעות מבטחי משנה.

הוספת תרחישי קיצון

מומלץ לשקול הוספת תרחישי קיצון בגין מעילות והונאות לצורך חישובי דרישות ההון הפנימיות של החברות.[6] ניתן להסתייע במאגרי מידע בינלאומיים לצורך בניית תרחישים.

התממשות תרחישי הקיצון של מעילות והונאות עלולה לערער את מצבה הכלכלי של החברה, ולכן נדרש להוסיף בקרות שונות סביב התרחישים הללו ע"י הוספת בקרות תפעוליות או ביצוע הגנות, למשל, באמצעות מבטחי משנה כאמור לעיל.

כיום, אין עדיין בישראל הוראות בתוקף באשר להערכה עצמית של כושר פירעון של חברת הביטוח (ORSA – Own Risk Solvency Assessment), אך משיקולי ניהול סיכונים מומלץ לתת את הדעת על הנושא.

רעיונות לחקירה אקטוארית

בקישור למצגת [7] להלן מספר רעיונות להמשך חקירה אקטוארית, שפורסמה לאחר המשבר ב-2008 על ידי ועדה של הארגון – The actuarial profession.

- הפקת רשימה של מדדי הונאה בשוק כולו
- בחינת אופן השימוש של מידע התנהגותי באקטואריה
- הפקת 'מדריך' – כיצד אקטוארים עשויים להכניס את הידע של ניתוח הונאה לתהליכים עסקיים?
- החלת ניתוח אקטוארי על הערכת הסיכון התפעולי

הערות

1) Cressey, D. (1973) Other people's Money: A Study in the Social psychology of Embezzlement, Patterson Smith.

2) https://bit.ly/2DzTHkz

3) https://bit.ly/33Hp4o7

4) https://bit.ly/2CaKWg3

5) https://bit.ly/3il9xOI

6) דרישות ההון בגין סיכונים תפעוליים בנוסחה הסטנדרטית נקבעות כאחוז מהפרמיות/רזרבות ולא על בסיס תרחישים.

7) https://bit.ly/31wB7Sk

היבטים מקצועיים בהערכת עתודות ביטוח כללי

> עמיעד בן מאיר > ד"ר יניב זקס > דדי טל > אלון תמיר

רקע

המיקוד במסמך זה הוא בהשפעה הרלוונטית על תחום הביטוח הכללי, ובפרט בהשפעות של מגפת הקורונה על הערכת העתודות בביטוח כללי, כלומר על ענפי ביטוח שאינם מתחום החיים והבריאות: ביטוחי רכב, דירות, ביטוח לבתי עסק ועוד. אין המטרה לתת הנחיות, אלא להעלות סוגיות שלהערכתנו יכולות להיות להן השפעה על ההערכות האקטואריות כלומר, להעלות נקודות למחשבה שיעזרו לאקטוארים להתייחס להשפעות המגפה בחישובים של העתודות.
ההשפעות הצפויות של מגפת הקורונה מתמקדות בשלושה היבטים שמשפיעים על חישובי העתודות:
> שינויים בדפוס התפתחות התביעות > שינויים בהתנהגות המבוטחים > השפעות אפשריות בעתיד.

שינויים בדפוסי התפתחות התביעות

בעקבות מגפת הקורונה והסגר שנכפה על תושבי ישראל הופרעה שגרת החיים. בהקשר של תביעות ביטוח, הדבר מתבטא בשינוי בקצב התפתחות התביעות:

במהלך הסגר

במהלך הסגר הייתה האטה כללית בקצב ההגשה, הפתיחה, התשלום וסגירת התביעות. הדבר מתבטא בכך שבמאגרי המידע של חברות הביטוח חסר מידע על התביעות שאירעו בפועל, מידע שהיה נצבר אלמלא 'שגרת הקורונה'.

דוגמאות:
> קשיים ועיכובים בקבלת מידע חיוני להגשת התביעה בשל העבודה החלקית במוסדות השונים (מעסיקים, ביטוח לאומי, טאבו, בתי חולים וקופות חולים, חברות ביטוח וכדומה).
> ירידה ברמת הפעילות של משרדי עו"ד שמגישים ומטפלים בתביעות ביטוח.
למשל, בענפים כגון: ביטוח רכב חובה, חבות מעבידים, שהודעה על התביעה מבוצעת לרוב בתיווך עורכי דין ופחות על ידי סוכני ביטוח. הפעילות המצומצמת של משרדי עורכי הדין גרמה, ככל הנראה, לירידה בכמות התביעות שנפתחו בחברות הביטוח.
> ירידה בפעילות של סוכני ביטוח שמדווחים על תביעות לחברות הביטוח.

עמיעד בן מאיר F.IL.A.A,
יניב זקס, Ph.D.
דדי טל, M.A
אלון תמיר, F.IL.A.A

- ירידה בפעילות של הספקים השונים, שמטפלים בתביעות רלוונטיות (מוסכים, שמאים, שרברבים, חשמלאים, שיפוצניקים, בנאים ועוד), מה שמביא לעיכוב בקבלת שירותי תיקון והשבה של הרכוש המבוטח לקדמותו.
- פועל יוצא היה ועודנו ירידה בפעילות של מחלקת התביעות בחברות הביטוח עקב הוצאה של חלק מהעובדים לחל"ת. בענפי רכוש, כגון רכב רכוש, נזק לרכוש הדירה ועוד, שהודעה על התביעה מבוצעת לרוב על ידי סוכני ביטוח, קצב פתיחת התביעות הושפע מהפעילות המצומצמת במשרדי סוכני הביטוח.

היציאה מהסגר וחזרה ל'שגרת קורונה'

כעת, לאחר שהמשק נכנס לתקופת הקלה, החל תהליך של זירוז העיכובים בטיפול בתביעות ישנות, ומנגד יש עומס רב על המערכות שיוצר עיכוב נוסף בטיפול בתביעות חדשות.
דוגמאות:

> עלייה בקצב הגשת התביעות, הכוללת את התביעות שאמורות היו להיות מוגשות בתקופת הסגר.
> עומס בבתי-המשפט, שצפוי להיות גבוה בעקבות הצטברות תיקים שלא טופלו, מה שעלול לגרור דחייה בטיפול של תיקים חדשים.
> המשך עיכובים בקבלת מידע חיוני להגשת תביעות, בשל עומס העבודה במוסדות השונים, כאמור, כאשר עדיין רמת הפעילות עדיין לא חזרה לשגרה.

בעת בחינה של דפוס התפתחות התביעות יש מקום להתייחס לנושאים הבאים:

שינוי בכמות התביעות

> אין ספק שבמהלך הסגר הייתה האטה כללית שגררה שינוי בשכיחות התביעות (בעיקר ירידה), לכן הציפייה היא שיהיו פחות תביעות מדווחות. זאת ועוד, פוליסות רבות בוטלו, מה שהביא לירידה בחשיפה לתביעות ביטוח.
> האתגר הגדול הוא להפריד בין הירידה בתביעות המדווחות בשל ירידה בעילות לתביעות (ירידה בחשיפה לסיכון), לבין הירידה בתביעות המדווחות מפאת הירידה בפעילות הדיווח.
> נוסף על כך, יש להבחין בין תביעות שדווחו לבין תביעות שנפתחו (הופיעו לראשונה במערכות המידע של החברה). הירידה בפעילות מחלקת התביעות בחברת הביטוח עשויה להשפיע על כמות התביעות שדווחו אך לא נפתחו.
> כמו כן, יש לתת את הדעת באשר לאפשרות של תביעות ייצוגיות חדשות שקשורות למגפת הקורונה.

שינוי בהתפתחות התביעות

האתגר הוא להפריד בין ירידה בתשלומים מכיוון שאירעו פחות תביעות לבין ירידה בתשלומים בשל שינויים בתהליכי דיווח וטיפול בתביעות.

> הירידה בטיפול בתביעות ובניהול התביעות מביאה לירידה בתשלומים. האם ההערכות עלו בהתאם לעיכוב בתשלומים? האם ההערכות השוטפות עודכנו?
> בתי המשפט היו סגורים ולכן צפויה האטה בפסיקות בית המשפט וירידה בתשלומים בתקופה זו עבור תביעות משפטיות.
> האם המצב המיוחד שהציבור היה נתון בו – המשבר הכלכלי וחוסר הוודאות ששררו בציבור השפיעו על נכונות התובעים לסגור תביעות בפשרה?

שימוש מוגבר בשיקול דעת אקטוארי

דוגמאות:

> בשימוש בשיטות האקטואריות יש להפעיל שיקולים שונים לענפי הביטוח השונים: תביעות שמתבררות מהר כמו ביטוח רכוש לעומת תביעות שתהליך הבירור בעניינן הוא איטי כמו ביטוח חבויות (נזקי גוף).

> יש לבחון שיטות אחרות לצורך חיזוי כגון: שיטת הממוצעים, שיטת החשיפה, שיטת BF (Bornhuetter-Ferguson), ואף שימוש במומחים ובהערכות פרטניות. כמו כן, יש מקום לשלב שיטות שונות לצורך הכנת התחזית.

> יש לבחון האם ההתפלגות של גודל התביעות השתנתה (בנוסף לירידה בכמות התביעות). האם רק סוג מסוים מהתביעות ירד? מה שעשוי לשנות את פרופיל התביעות (שינוי בגובה ותזרים התביעות).

> יש לבחון את ההשפעה של המצב הכלכלי על מחירי תשומות הביטוח, כגון: שינויים במחירי החלפים, השירותים וההוצאות הנדרשים לחברת הביטוח בסילוק התביעות.

> בהקשר של ביטולי פוליסות, יש לבדוק אם הביטולים היו סלקטיביים. מהו פרופיל הסיכון של התיק שנשאר? כלומר, האם אנשים שמייצגים סיכונים נמוכים ביטלו את הפוליסה, ואנשים שמייצגים סיכונים גבוהים שעלולים להתממש לא ביטלו את הפוליסה?

שינוי בשגרת הפעילות של מחלקות התביעות

בעקבות משבר הקורונה חל שינוי בטיפול במידע שנאסף על התביעות – כעת הוא נאסף בצורה מרוכזת, בעוד בשגרה הוא נפרס על פני השנה.

דוגמאות:

> מבצעי סגירת תביעות ישנות ללא פעילות.

> מבצעי עדכון הערכות תביעות בעיתוי שונה מהעבר.

> מבצע לפתיחה מרוכזת של דיווחי תביעות אשר בשגרה נעשה לאורך זמן ('פינוי ארגזים').

> עדכון מודלים והנחות שמביא לשינוי בתביעות (דוגמאות – הערכות בפתיחה אוטומטית, חישובי ביטוח משנה, שינוי בתהליכים פנימיים אחרים ועוד).

שינוי בשכיחות התביעות לפי סוג הענף

דוגמאות:

> בענף הרכב – היקף הנסועה פחת בשל הסגר ומכאן גם סביר שהייתה ירידה בשכיחות תאונות הדרכים. בנוסף, הירידה בעומס על הכבישים תרמה גם כן להפחתת הסיכון למבוטח, שכן הסיכוי לתאונת רכב שנמצא על הכביש נמוך יותר.

> בענף הדירות – שהות ממושכת בבית צפויה להפחית את שיעור הפריצות. גם סיכון לנזק לצד שלישי בבית צפוי לרדת בשל מיעוט מבקרים. אולם, האם יש שינוי בסיכון לאירועי אש ונזקי מים?

> בענף תאונות אישיות – מחד גיסא, סביר שיש ירידה בתאונות מפאת הירידה בפעילות. מאידך גיסא, סביר שהמצב הכלכלי הביא לגידול בכמות התביעות של אובדן כושר עבודה ובחומרתן. ייתכן גם שהשהות הממושכת בבית של בני המשפחה יחדיו, תגדיל את שכיחות התאונות בבית.

> בתחום חבות מעבידים וחבות צד שלישי – סביר שהמעבר לעבודה מהבית הפחית את החשיפה לתביעות. אולם, האם צפויה עלייה בתביעות של עובדים שנדבקו בנגיף הקורונה בעבודה כנגד מעסיקים, שלא

שמרו באופן מלא על הנחיות משרד הבריאות?
> רשלנות רפואית – האם אירועים של הידבקות בנגיף הקורונה במוסדות רפואיים (ובתי אבות) יביאו לעלייה בתביעות?

שינויים בהתנהגות המבוטחים

למגפת הקורונה ולמשבר הכלכלי הנלווה אליה, ניכרת השפעה גדולה מאוד על התנהגות הצרכנים בהווה וצפויה השפעה גם בעתיד.

גידול במוטיבציה לתבוע

כתוצאה מהמשבר הכלכלי, סביר שתהיה למבוטחים עלייה במוטיבציה לתבוע. כלומר, יחס ההמרה בין אירוע ביטוחי לתביעה יהיה גבוה יותר.
דוגמאות בתחום הרכב למשל, ייתכן שתאונות קלות, שבעבר כלל לא היו מוגשות תביעות עבור מרביתן, יוגשו כעת בשכיחות גבוהה יותר, חרף הסיכון שהפרמיה שלהם תעלה בשנים הבאות. זאת בעיקר בשל שיעור האבטלה הגבוה והמצב הכלכלי הקשה.

דוגמא נוספת היא בתחום התאונות האישיות – בכיסוי בגין אובדן כושר עבודה, תהיה למבוטחים מוטיבציה רבה יותר להמשיך לקבל פיצוי חודשי מחברת הביטוח ולא לשוב למעגל העבודה.

השפעה על שיעור הרמאויות והונאות הביטוח
הניסיון מלמד שבעתות משבר נצפית עלייה בשיעור הונאות הביטוח. אנשים מחפשים דרכים אפשריות לשפר את מצבם הכלכלי שנפגע, ולעתים הונאת הביטוח היא אופציה שהופכת רלוונטית כאשר התמריץ הוא גבוה. יש הבדלים כמובן בין הונאות 'רכות' של ניפוחי תביעות, להונאות 'קשות', כמו הצהרה כוזבת על אירוע ביטוחי שלא התרחש.

התנהגות מבוטחים בהיבט של רכישת הכיסוי הביטוחי:

צמצום רכישת ביטוח
צמצום אפשרי של הכיסוי הביטוחי לצורך חיסכון כלכלי, למשל בענף עסקים: צמצום גבולות האחריות או סכומי הביטוח בחבות מעבידים וצד שלישי. הפרמיה לחברת הביטוח תפחת, אך מנגד תהיה ירידה מסוימת בסיכון הביטוחי. חשוב לעמוד על טיבו של הצמצום ובפרט – האם מדובר בצמצום סלקטיבי? ומהו היחס בין צמצום הסיכון לצמצום החשיפה? ייתכן, שהירידה בסיכון הביטוחי תהיה בשיעור נמוך מזה שבו פחתה הפרמיה.

למשל: הפחתת גבול אחריות בחבות מעבידים מרמה של 20 מיליון ש"ח ל–10 מיליון ש"ח, כמעט ולא משפיעה על הסיכון, שכן שכיחות התביעות בהיקפים האלה נדירה מאוד, אך הפרמיה שחברת הביטוח מקבלת פוחתת. במצב כגון זה, יש לבחון – האם מודלים שמבוססים על הנחה אפריורית של יחס LOSS RATIO – שיעור תביעות מפרמיה כאינדיקציה להיקף התביעות, עדיין רלוונטית? או שמא נדרש לבצע התאמה מסוימת בהנחות היסוד, תוך התחשבות בעלויות ביטוח משנה נמוכות יותר והפחתה בהון הנדרש.

ביטולים

שינוי בשיעור הביטולים. ייתכן שיהיה גידול בשיעור הביטולים, כחלק מהניסיון לחיסכון כספי.
יכולות להיות לכך השלכות בהיבט של הערכת הפרמיה בחסר – בעיקר אם הביטולים הם סלקטיביים.
כך למשל, סביר ששיעור הביטולים יהיה גבוה יותר בקרב מבוטחים שמשלמים פרמיות גבוהות יותר, וכן בפוליסות שהן רווחיות יותר למבטח. שינוי זה יכול להפחית את הרווח בתקופת החשיפה הלא מורווחת.
לשינוי זה יש גם השפעה בהיבט של הערכת כושר הפירעון .

שינוי בביקוש ורגישות למחיר

רגישות גבוהה למחיר, התמקחות והשוואות רבות יותר בין חברות הביטוח.
בעיקר בתחומי הפרט: רכב, דירה, וכן בתחום העסקים – בפרט בקטנים. ייתכן שהתנהגות המבוטחים תשתנה ונראה השוואות רבות יותר מבעבר מצד המבוטחים הפוטנציאליים.

הסתכלות עתידית על השפעות מגפת הקורונה

למגפת הקורונה ולמשבר הכלכלי הנלווה אליה צפויות השפעות עתידיות שבאות לידי ביטוי במדדי חשיפה, שינויים בפרמטרים כלכליים, שינויים בהתנהגות צרכנים ובחישובים האקטוארים.

מדדי חשיפה

מגפת הקורונה היא מציאות מתמשכת שיוצרת אי ודאות רבה בהיבטים השונים שהועלו במסמך זה, ובפרט בהיבט של התנהגות מבוטחים. יש להתייחס להשפעות אלה ולאי הוודאות שהן מייצרות, בהיבט של ההפרשה לסיכונים סיסטמיים.
כאשר אקטוארים בוחנים את הערכת העתודות, יש להתייחס לשינויים עתידיים שעשויים להשפיע על היקף התביעות שישולמו ועל היכולת להעריך את היקפן, כמו את דפוסי ההתפתחות שלהן. כלומר, על האקטוארים להביא בחשבון את השינויים שייתכנו בעתיד, כגון שינוי במדדי חשיפה.
המדדים העיקריים שבשימוש היום הם לרוב תלויי זמן, בין אם מדובר בשנות אדם ובין אם מדובר בשנת ייצור של רכב. יש מחקרים על מדדי חשיפה אלטרנטיביים, שאמורים לסייע ולשפר את המדידה של סיכון החשיפה לתביעות. דוגמאות לכך עשויות להיות מדדי נסועה והתנהגות נהגים בביטוח רכב או נוכחות ואכלוס הנכס בביטוח דירה וכדומה.

בתקופה האחרונה, בהשפעת מגפת הקורונה, נוצר פער גדול בין מדדי החשיפה הנהוגים לבין מידת החשיפה 'בפועל'. כך למשל, בעוד החשיפה לסיכון בביטוח רכב נמדדת לרוב בשנת ייצור הרכב, הרי שבמצב של ריחוק חברתי עד כדי סגר, אין לכך אותה משמעות. כנ"ל באשר למדד הזמן בביטוח דירה או החשיפה לסיכוני חבויות מעבידים בזמן שמרבית המבוטחים עברו לעבוד מהבית.
החשיבות הנוספת כעת מגיעה ממקום של שינוי הסטטוס-קוו. בפרט, בהנחה שדפוסי ההתנהגות ישתנו כצפוי (יותר עבודה מהבית לדוגמה), הרי ששימוש במדדי החשיפה הקיימים והשוואתם להיסטוריה עשויים להביא לפשרה על דיוק המדידות. כך לדוגמה, השימוש בפרמיית הסיכון ליחידת החשיפה של שנת הרכב עשוי להיות שונה משמעותית כעת, אם המבוטח עובד מהבית ומקטין את נוכחותו על הכבישים בכ-60%.
באופן דומה נוכל להתייחס לכל ענף ביטוחי אחר. בכיסויים ארוכי טווח (כגון פוליסות קבלנים), השפעות אלה הופכות להיות בעלות משקל גדול אף יותר.

בהיעדר מדדי חשיפה מתאימים שיכולים לשקף שינויים שכאלה בחשיפה, לכל הפחות יש להעריך מהם שיעורי השינוי ולשקלל אותם במדדי החשיפה הקיימים.
בראיה ארוכת טווח, תקופה זו מעמידה במבחן את מדדי החשיפה הידועים לנו ועל כן ייתכן שתעודד מציאת פתרונות הולמים, שעשויים לקבל רוח גבית מהתפתחויות טכנולוגיות בתחום. שוב, לא מדובר בהמצאה של כלים חדשים אלא בהאצת הפיתוח של הכלים הקיימים.

שינויים בפרמטרים כלכליים

דוגמאות:

> שינויים בשכר הממוצע במשק בעקבות המשבר, שעשויים להשפיע על ראש נזק של אובדן השתכרות ואובדן פנסיה.
> שינויים בעלויות רפואיות. שינויים בשירותי הרפואה עשויים להשפיע על עלויות בעתיד. בין היתר עקב שינויים במערכת הבריאות, כגון הצורך בהצטיידות בטכנולוגיות חדישות, עיבוי מנגנוני ההיערכות להתפרצויות נוספות, שינויים בנהלים וכדומה.
> השפעות שווקי ההון בתקופת הביניים וכמובן גם לאחריה.
> שינויים במדיניות ועלויות ביטוח משנה.
> שינויים בהתנהלות ועלויות של ספקים ונותני שירות, כמו גם מחלקות פנימיות בחברות הביטוח.

שינויים בהתנהגות המבוטחים

ניתן כבר היום לזהות דפוסים שאנו צופים שיישארו איתנו גם לאחר תקופת המגפה כמו עבודה מרחוק, שיחות וידאו, ירידה בנסועה, הקטנת מרחבי משרדים, "משרד חם" (hot desking) ועוד. ציפייה זו נובעת, בין היתר, מכך שחלק מדפוסים אלה כבר התחילו להתגבש עוד טרם פרוץ המגפה ורק הואצו בעקבותיה, בנוסף לכך, עקב הזעזוע שעוברת החברה והכלכלה הכלל-עולמית, ניתן להניח כי תהיה תקופת ביניים של התאוששות ורק לאחריה התייצבות, ויש להיות ערוכים לשינויים כאלה.
תקופת הביניים צפויה להתאפיין ביציאה מהמשבר הכלכלי הגלובלי וחזרה הדרגתית לשגרה תוך תיקון נזקי התקופה, מצב שעשוי להימשך כמספר חודשים, אך עשוי גם להימשך כשנה ויותר. בתום תקופה זו, תגיע תקופת ה'שגרה החדשה' שצפויה להתאפיין בסיגול דפוסי התנהגות חדשים והטמעתם בחיי היום יום.

עבודה מהבית

דוגמה לאחד הדפוסים המהותיים שסוגלו במהלך התקופה היא עבודה מהבית. מדובר בשיטת הפעלה קיימת שמיושמת בשוק מזה מספר שנים, אך לא בהיקפים שנראו לאחרונה במהלך התפרצות המגפה. אם אכן תאומץ גישה זו בהיקפים גדולים מהותית מכפי שהיה נהוג עד כה, עשויות להיות לכך מספר השפעות על השוק הביטוחי שלנו, ביניהן:

> הפחתת הנסועה עד כדי צמצום בממוצע הרכבים לאדם/משפחה.
האפקט המיידי של הפחתת נסועה הוא צמצום כמותי בחשיפה לתביעות, אך בהיקפים גדולים עשוי להיות לשינוי כזה גם השפעה איכותית בהפחתת העומס על נתיבי התחבורה וצמצום תאונות הדרכים.
> אפקט נוסף להפחתה כזו בשימוש עשוי להיות על עלויות כלי רכב וחלפים, אם היא מתרחשת בהיקפים גדולים בעולם.

> אפשרות לשימוש גובר במכוניות חשמליות והאצת השימוש בסוגים שונים של תחבורה ציבורית ושיתופית.
> מצד אחד – הגדלת הנוכחות בבתי מגורים וההשפעה הנגזרת על החשיפה לסיכונים בביטוח דירה. יש לשים לב להשפעה המנוגדת על סיכונים שונים, לדוגמה, הפחתת סיכוני פריצה.
ומצד אחר – הגדלת סיכונים תלויי שימוש כגון חבויות לצד ג.
> חבות מעבידים עשויה להציע התייחסות שונה עבור עובדים המועסקים בביתם.

צריכה ביתית

דוגמה נוספת לדפוס שהותאם למגבלות המגפה היא הגדלת הצריכה הביתית. גם כאן מדובר בדפוס מתפתח שקיבל תאוצה במהלך התקופה, אך עשוי להימצא ברמות גבוהות לאחריה.
דוגמאות:
> הגדלת הצריכה הביתית עשויה להגדיל את השימוש בכלי הרכב המסחריים המשמשים למטרת שליחויות ומתן שירותים ניידים.
> השירותים הרפואיים עוברים התאמות להתנהגות צרכנית חדשה, בעיקר בהקשר של צריכה בבית הלקוח. דוגמאות לכך הן שירותי טלמדיסין ואשפוז-ביתי, שהפכו פופולריים במיוחד בימים אלה ועשויים להכתיב דפוסי צריכה חדשים ועלויות שונות.
> עשויה להידרש התייחסות מיוחדת לאחריות מקצועית עבור סביבה עסקית, שמכוונת לצריכה ביתית וכך גם חבות מעבידים.

שינויים מסוג זה צפויים להשפיע על התביעות בעתיד. באופן דומה הם עשויים להשפיע על חישובי הפרמיה בחסר כפי שמחושבים כבר בתקופה זו.

הערכת סיכונים סיסטמיים

בנוהג המיטבי להערכת עתודות בביטוח כללי נדרשת הפרשה לסיכונים רנדומליים וסיכונים סיסטמיים. השינויים בשוק ובהתנהגות המבוטחים משפיעים על הערכת הסיכונים הסיסטמיים הכוללים בתוכם אירועים בעלי השפעה מהותית על התביעות.

השלכות מגפת הקורונה והמשבר הפיננסי על האיזון הדמוגרפי והתשואתי בקרנות הפנסיה

> אורי לפיד > דפנה קאופמן

הקדמה

לנגיף הקורונה (מחלת COVID-19), שהחל להתפשט במדינת ישראל בתחילת שנת 2020, יש השלכות מהותיות על שוק הפנסיה והחיסכון. הוועדה בחנה את השפעת מגפת הקורונה על זכויות העמיתים בקרנות הפנסיה, הן בפן הדמוגרפי והן בפן התשואתי וגיבשה המלצות להתמודדות עם המשבר.

השלכות דמוגרפיות של מגפת הקורונה

מקורה של ההשפעה הדמוגרפית בכיסוי הנכות והזקנה בקרן הפנסיה. איזון דמוגרפי בקרן הפנסיה הוא תוצאה של התביעות בפועל לעומת אלה הצפויות. צפי התביעות נגזר מלוחות האוצר שמבוססים על מחקרים המבוצעים ע"י האקטוארים בקרנות הפנסיה, וכן ממחקרים ולוחות תמותה שמפורסמים על-ידי המפקח על שוק ההון, ביטוח וחיסכון במשרד האוצר. שיעור גבוה יותר של תביעות בפועל בהשוואה לצפוי יביא לגירעון דמוגרפי ולהפחתה של חסכונות וקצבאות וההפך.

> איזון דמוגרפי בגין מקרי נכות - משבר מגפת הקורונה עלול לגרום לעלייה בכמות תביעות נכות, לא רק בשל הרעה במצב הבריאותי של עמיתים, אלא גם בשל המודעות והצורך של העמיתים ב'מקורות הכנסה' נוספים תוך 'ניצול' מצב בריאותי, שבתנאים רגילים היה אולי מודחק. זאת ועוד, ייתכן ויהיה גידול בניסיונות להונות את קרן הפנסיה.

> בחודש אוקטובר פורסם בעיתונות [1] – כי בחודשים יולי ואוגוסט חל זינוק של מאות אחוזים בתביעות הנכות מעבודה שהוגשו למוסד לביטוח לאומי כתוצאה מקורונה. בכתבה צוטטה תגובתו של מנכ"ל הביטוח הלאומי אשר בין היתר טען כי "כמו בכל העולם, גם בישראל לומדים את השלכות המחלה והסימפטומים משתנים מאדם לאדם". כלומר, על פי נתוני המוסד לביטוח לאומי, חל גידול משמעותי בתביעות בפועל, עובדה אשר צפויה להגדיל מעבר לצפוי את תשלומי המוסד עבור תביעות נכות. במידה והניסיון השלילי שנצפה בביטוח לאומי יבוא לידי ביטוי גם בקרנות הפנסיה – צפויות קרנות הפנסיה לרשום גירעונות אקטואריים, כל עוד הצפי לתביעות נכות, קרי לוחות האוצר, נותר ללא שינוי. ועדת הקורונה ממליצה לפיקוח לבחון את השלכות המשבר על אירועי הנכות הנובעים מקורונה ואת ההשפעה על שיעורי הנכות הצפויים. עוד מומלץ שהאקטוארים של קרנות הפנסיה יבחנו את ההשלכה על עתודות ה- IBNR והתלויות.

אורי לפיד, F.IL.A.A, CPA, CERA
דפנה קאופמן, F.IL.A.A

> איזון דמוגרפי בגין מקדמי הזקנה (מקדמי המרה) - מקדמי ההמרה משמשים לקביעת גובה הפנסיה בהתאם לחיסכון שנצבר ערב הפרישה ומגלמים את שיעורי התמותה של הפנסיונרים – ככל שהתמותה גבוהה יותר כך המקדם נמוך יותר והפנסיה גבוהה יותר.

ההשלכה הדמוגרפית של מגפת הקורונה בעולם על תמותת החולים משמעותית לאין שיעור בקרב האוכלוסייה המבוגרת לעומת האוכלוסייה הצעירה, כך שנדרש לבצע חשיבה מעמיקה – בדבר הצורך לעדכן את שיעורי התמותה שמשמשים לקביעת מקדמי הזקנה?

במהלך 2020 עודכנו מקדמי הזקנה בקרנות הפנסיה, זאת בעקבות עדכון הנחת שיפורי התמותה העתידיים [2]. העדכון כאמור הגדיל את תוחלת החיים הצפויה (למעט מקרים בודדים בהם לא חל שינוי או חלה ירידה מסוימת).
ועדת הקורונה ממליצה לבחון את השפעת התמותה מקורונה על תוחלת החיים של האוכלוסייה המבוגרת. מצד אחד, יש הטוענים כי הגיל הממוצע של הנפטרים קרוב יחסית לגיל תוחלת החיים ולכן אין השפעה. מצד שני, אם נכונה הטענה כי הגיל הממוצע של החולים הקשים ירד ככל שהתקדמה המגיפה, אזי יתכן כי יש לקחת בחשבון את ההשפעה על תוחלת החיים.

השלכות המשבר הפיננסי על האיזון התשואתי

אופן חישוב איזון תשואתי

מקורה של השפעת התשואה בחישוב עודף/גירעון תשואתי למקבלי הקצבאות בקרנות הפנסיה החדשות. תשואות ההשקעות בקרן הפנסיה לצורך איזון אקטוארי השקעתי, מחושבות באופן שונה לעמיתים – לפני פרישה ולפנסיונרים – לאחר פרישה. התשואה לעמיתים מחושבת ברמה היומית ואילו תשואת ההשקעות לפנסיונרים מחושבת ברמה הרבעונית.
קצבאות הפנסיונרים מתעדכנות בגין עודף או גירעון אקטוארי שהתגלה בתקופת הדיווח הכספי [3].

עודף/גירעון תשואתי לפנסיונר מחושב בגין כל רבעון בנפרד ומחולק לפנסיונרים פעם בשנה (בחודש אפריל של השנה העוקבת). כמו כן, עודף/גירעון תשואתי בגין רבעון מסוים מחולק באופן שווה לכל פנסיונר, שהיה פנסיונר בקרן במהלך הרבעון - – בגין עודף/גרעון התשואה של כל הרבעון.

כך למשל:
- לפנסיונר שפרש בחודש פברואר 2020 יחולק עודף/גירעון תשואתי בגין הרבעון הראשון, השני, השלישי והרביעי.
- לפנסיונר שפרש בחודש מאי 2020 יחולק עודף בגין הרבעון השני, השלישי והרביעי בלבד.

כלומר, פנסיונר יקבל עודף/גירעון תשואתי בגין רבעון מסוים כל עוד היה פנסיונר באותו רבעון, וללא תלות בתקופה בה היה פנסיונר במהלך אותו רבעון. קרי, פנסיונר שפרש בחודש ינואר יקבל אותו עודף/גירעון תשואתי שיקבל פנסיונר שפרש בחודש מרץ.

עוד יצוין שהיתרות הצבורות של העמיתים לפני פרישה מותאמות לתשואה ברמה היומית. שיטה זו טומנת בחובה חיסרון, בעיקר ברבעונים שבהם קיימת שונות גדולה בתשואות בין החודשים בתוך אותו הרבעון. הבעיה נעוצה בכך שעמית (שעדיין לא פרש לפנסיה) מקבל את התשואה עד ליום הפרישה

לפנסיה, אולם את עודף/גירעון תשואתי בהיותו פנסיונר יקבל בגין כל הרבעון. כך נוצר מצב של 'כפל תשואה' לעמיתים שפרשו לקראת סוף הרבעון, ו'חוסר תשואה' לעמיתים שפרשו בתחילת הרבעון.

עמית שפרש בסוף הרבעון קיבל את התשואה על כספי הצבירה שלו בגין כל הרבעון – כעמית ובתוספת תשואה בגין הרבעון שבו פרש – כפנסיונר, שהתבססה על התשואה הכוללת של תיק הנכסים בקרן הפנסיונרים, שהושגה ברבעון בניכוי התשואה הצפויה הגלומה בחישוב המקדמים.
כלומר – העמית קיבל פעמיים את התשואה של הרבעון כולו, פעם כעמית לפני פרישה ופעם כפנסיונר.

לעומת זאת, עמית שפרש באמצע הרבעון, הפנסיה שלו תזוכה בתשואה "פעם וחצי" – חצי רבעון של התשואה שנצברה על כספי הצבירה כעמית לפני פרישה ובתוספת עודף/גרעון תשואתי על כל הרבעון – כפנסיונר.

השיטה מדויקת רק עבור עמית שפרש בתחילת הרבעון – כיוון שהפנסיה שלו תזוכה רק בעודף/גרעון תשואה כפנסיונר. מועד הפרישה משפיע על גובה הפנסיה והשפעתו מתעצמת כשמשברים עמוקים קורים בשוק ההון, כגון משבר מגפת הקורונה שגרם לשינוי גדול בתשואות בתקופה קצרה יחסית.

דוגמאות לחישוב איזון תשואתי

נסביר את הבעיה באמצעות דוגמה עם נתוני תשואות עבור רבעון, שחל בו משבר בשווקים הפיננסיים בחודש הראשון של אותו רבעון, אך היה תיקון בשווקים בחודשיים שלאחר מכן. כלומר, תשואה שלילית גבוהה בחודש ינואר ואח"כ תשואה חיובית גבוהה בחודשים פברואר ומרץ (תיקון לחודש ינואר).
בדוגמה שלפנינו יש שלושה עמיתים עם צבירת חיסכון זהה, שפורשים במהלך הרבעון:

- עמית א פורש בתחילת חודש ינואר.
- עמית ב פורש בתחילת חודש פברואר.
- עמית ג פורש בתחילת חודש מרץ.

דוגמה עם אג"ח מיועדות – קרנות מקיפות

> מצב קיים

לצורך פשטות, נניח מסלול השקעה זהה לפנסיונרים ולעמיתים טרם פרישה. נוסף על כך, התשואה [4] הצפויה הרבעונית לפנסיונרים היא 1.048% (בחישוב שנתי 4.26%).

בטבלה שלהלן התשואות החודשיות בחודשים ינואר – מרץ:

חודש	ינואר	פברואר	מרץ
תשואה חודשית בהשקעות החופשיות	-15.0%	5.0%	10.0%
תשואה חודשית לעמיתים לפני פרישה	-10.7%	3.7%	7.3%
תשואה חודשית לפנסיונרים	-5.8%	2.2%	4.2%

להלן פירוט סך התשואה שתחולק לעמיתים ולפנסיונרים בגין הרבעון:

מצב קיים	עמית א	עמית ב	עמית ג
תאריך פרישה (בתחילת החודש)	ינואר	פברואר	מרץ
תשואה מצטברת בחשבון העמית לפני פרישה	0.0%	-10.7%	-7.4%
איזון בחישוב **רבעוני** כפנסיונר	-0.6%	-0.6%	-0.6%
סה"כ תשואה ברבעון	**-0.6%**	**-11.2%**	**-7.9%**

התשואה מצטברת לעמית היא התשואה שנצברה לעמית טרם פרישתו מהראשון בינואר 2020 ועד למועד הפרישה. כמובן שעמית א שפרש בראשון בינואר לא נצברה לו תשואה בכלל, ואילו עמית ג שפרש בראשון במרץ נצברה לו תשואה של חודשיים ראשונים, דהיינו 10.8%-. איזון רבעוני כפנסיונר הוא התשואה הרבעונית שחושבה בהתבסס על התשואה הכוללת של תיק הנכסים של קרן הפנסיונרים בניכוי התשואה הרבעונית הצפויה.

למעשה במצב הקיים התשואה לפנסיונר היא אחידה, בין אם פרש בתחילת הרבעון ובין אם פרש בסוף הרבעון. היא מחושבת לפי סך רווחי ההשקעות במהלך הרבעון על תיק הנכסים של הפנסיונרים בניכוי הריבית הצפויה הגלומה בחישוב המקדמים.
בדוגמה שלפנינו, עמית ג ספג את התשואה השלילית הגבוהה בחודש ינואר, כי פרש בתחילת מרץ, ושוב ספג את התשואה השלילית בגין ינואר, שהייתה בחשבון הפנסיונרים במהלך הרבעון על אף שהיה עמית ולא פנסיונר באותו חודש.

ניתן לראות כי התשואה שנזקפה לשלושת העמיתים שונה ותלויה במועד הפרישה שלהם לפנסיה, זאת על אף שהתשואה הרבעונית לעמית ולפנסיונר באותו רבעון הייתה זהה.
עמית א מקבל תשואה נכונה כיוון שפרש בתחילת הרבעון – תשואה של פנסיונר בגין כל הרבעון.
עמית ב פרש בתחילת חודש פברואר ולכן הוא מקבל פעמיים את תשואת חודש ינואר השלילית (פעם כעמית לפני פרישה ופעם כפנסיונר). עמית ג מקבל פעמיים את תשואות חודש ינואר ופברואר.
לסיכום – השיטה הקיימת בשילוב התנודתיות בתשואות בדוגמה פגעו בצורה המשמעותית ביותר בעמית ב, אך פגעו גם בעמית ג. עמית א לא נפגע כיוון שפרש בתחילת הרבעון.

> מצב לאחר יישום ההמלצה לשינוי

מומלץ לשנות את ההנחיות באשר לאופן חלוקת עודף/גירעון התשואה לפנסיונרים – כך שתיעשה ברמה החודשית במקום ברמה הרבעונית. קרי, פנסיונר יקבל את עודף/גירעון תשואתי רק על ההשקעות עבור החודשים שבהם היה פנסיונר.

להלן פירוט סך התשואה שתחולק לעמיתים ולפנסיונרים בגין הרבעון לאחר יישום ההמלצה לשינוי:

לאחר שינוי מוצע	עמית א	עמית ב	עמית ג
תאריך פרישה (בתחילת החודש)	ינואר	פברואר	מרץ
תשואה מצטברת בחשבון העמית לפני הפרישה	0.0%	-10.7%	-7.4%
איזון בחישוב **חודשי** לפנסיונר	-0.6%	5.9%	3.9%
סה"כ תשואה ברבעון	**-0.6%**	**-5.4%**	**-3.8%**

ניתן לראות בטבלה, שהתשואה לעמית טרם הפרישה זהה ונעשית בחישוב חודשי, אך התשואה לפנסיונר מחושבת החל מרגע הפרישה באופן דיפרנציאלי, בהתאם לתשואה שהניבו תיקי הנכסים בפועל. מצב זה יוצר אחידות בתשואה הכוללת במהלך הרבעון, בלי שמועד הפרישה ישפיע על החישוב.

דוגמה ללא אג"ח מיועדות – קרנות כלליות

בקרנות המשלימות, אשר מיועדות לבעלי שכר גבוה מעבר לתקרת ההפקדה בקרנות המקיפות, אין זכאות לאג"ח מיועדות ולכן העמיתים בהן חשופים ב- 100% להשקעות החופשיות (בניגוד ל-70% בקרנות המקיפות).

באותה דוגמה עבור הקרנות המשלימות נקבל את התוצאות הבאות:

חודש	ינואר	פברואר	מרץ
תשואה חודשית על השקעות חופשיות	-15.0%	5.0%	10.0%
תשואה חודשית לעמיתים	-15.0%	5.0%	10.0%
תשואה חודשית לפנסיונרים	-15.0%	5.0%	10.0%

להלן פירוט סך התשואה שתחולק לעמיתים ולפנסיונרים בגין הרבעון במצב הקיים:

מצב קיים	עמית א	עמית ב	עמית ג
תאריך פרישה (בתחילת החודש)	ינואר	פברואר	מרץ
תשואה מצטברת בחשבון העמית לפני פרישה	0.0%	-15.0%	-10.8%
איזון בחישוב **רבעוני** כפנסיונר	-2.8%	-2.8%	-2.8%
סה"כ תשואה ברבעון	**-2.8%**	**-17.4%**	**-13.3%**

להלן פירוט סך התשואה שתחולק לעמיתים ולפנסיונרים בגין הרבעון לאחר יישום ההמלצה:

אחרי שינוי מוצע	עמית א	עמית ב	עמית ג
תאריך פרישה (בתחילת החודש)	ינואר	פברואר	מרץ
תשואה מצטברת בחשבון העמית לפני פרישה	0.0%	15.0%	-10.8%
איזון בחישוב **חודשי** כפנסיונר	-2.8%	14.8%	9.7%
סה"כ תשואה ברבעון	**-2.8%**	**-2.4%**	**-2.1%**

בדוגמה המוצגת לעיל ניתן לראות שבחישוב ללא אג"ח מיועדות, שהוא החישוב המתבצע בפועל בקרנות הפנסיה הכלליות, השיטה הקיימת פוגעת בעמיתים ב ו- ג באופן משמעותי יותר בהשוואה לפגיעה בקרנות המקיפות. הסיבה נעוצה בעובדה שבקרנות המקיפות קיימת כרית ביטחון של אג"ח מיועדות. יצוין כי ייתכן מצב הפוך, בו בחודש מסוים תהיה תשואה גבוהה באופן חריג. במקרה כזה נראה תוצאות הפוכות (עמית ב ו-ג דווקא "ירוויחו" מהשיטה הקיימת).

המלצות

< מקדמי נכות

מדי כמה שנים מעדכן האוצר את לוחות התמותה והתחלואה בקרנות הפנסיה. בעדכון הקרוב (שיבוצע במהלך 2020-2021), על האוצר להביא בחשבון את השפעת מגפת הקורונה ולהתייחס לכך במקדמים שייקבעו.

< מקדמי זקנה

בעקבות היקף השפעות מגפת הקורונה על האוכלוסייה המבוגרת ובשל חוסר הוודאות, מומלץ לבדוק את השלכת המשבר על ניסיון התביעות בתקופה זו. עקב המיעוט היחסי של הפנסיונרים בקרנות הפנסיה, ייתכן שיידרש פרק זמן ארוך לצורך הבדיקה, ויש לעקוב אחר שכיחות מקרי התמותה בקרב אוכלוסייה זו.

< איזון תשואה

המלצתנו היא לשנות את ההנחיות באשר לאופן חלוקת התשואה לפנסיונרים – כך שהחישוב ייעשה ברמה החודשית במקום ברמה הרבעונית. קרי, פנסיונר יקבל את תשואת ההשקעות רק עבור החודשים שבהם היה פנסיונר.

אפשרות נוספת היא לבצע את החישוב החודשי רק במקרים של תנודתיות גבוהה בתשואות חיוביות ושליליות. כלומר, אם באחד מהחודשים בתוך הרבעון התשואה על הנכסים החופשיים בערכה המוחלט עלתה על אחוז מסוים.

סיכום

מומלץ שמעצבי המדיניות יביאו את הגורמים שהוזכרו לעיל בחשבון, שכן בעתות משבר רואים שהפגיעה בשוויוניות בין העמיתים/הפנסיונרים היא גבוהה ותלויה בגורמים התנהגותיים של העמיתים ובעיתוי של מועדי הפרישה.

הערות

1) פורסם בכלכליסט ב-12.10.2020.
https://www.calcalist.co.il/articles/0,7340,L-3857772,00.html

2) מפורט בנייר עמדה – "עדכון מערך ההנחות הדמוגרפי בביטוח חיים ועדכון מודל שיפורי תמותה לחברות ביטוח ולקרנות הפנסיה" – מ-6 בנובמבר 2019.

3) בהתאם לסעיף 4(ב) (1)(א) להוראות דיווח כספי לקרנות פנסיה חדשות (2017-3-3).

4) ריבית שנתית לפנסיונרים בהתאם לחוזר האוצר בעניין מדידת התחייבויות.

פגיעת האבטלה והחל"ת בחיסכון הפנסיוני

> אלכסיי טרקשינסקי > אורי לפיד

רקע

למשבר הקורונה ולמשבר הכלכלי שבא בעקבותיו יש השפעה מהותית על שוק הפנסיה והחיסכון. המצב מחייב מגוון בעלי עניין כגון: הרגולטור, גופי החיסכון והציבור, לנקוט מהלכים כדי למזער את הפגיעה בחסכונות הציבור ובפנסיית הזקנה העתידית של ציבור החוסכים בישראל.

משבר הקורונה גרם לנזקים משמעותיים בשוק העבודה. שיעורי האבטלה הגיעו לממדים גבוהים מאוד שבשיאם עברו את ה-20%, וצפויים חודשים רבים עד שהמשק יחזור לשיעורי האבטלה של 3.5%-4.5%, להם הורגלנו בשנים האחרונות.
החשש הוא, שאף אם תחול התאוששות בשוק העבודה בחלוף המשבר– שיעורי התעסוקה לא ישובו לרמה שראינו טרם המשבר. מעסיקים מסוימים ייאלצו לנקוט צעדי התייעלות כדי לתת מענה למשבר כלכלי ולהתאושש ממנו.

בין היתר:
> פיטורין (מעסיקים מסוימים יראו בצמצום כוח אדם הזדמנות להתייעלות)
> הוצאה של עובדים לחל"ת
> הפחתה בשכר העבודה
> צמצום בהיקף המשרה של העובדים

כתוצאה מצעדים אלה חלה ותחול ירידה בהפקדות וזה אחד הגורמים המרכזיים לפגיעה בחיסכון הפנסיוני.
לפיכך בחנה הוועדה את היקף הפגיעה בחיסכון לפנסיה בעובדים אלה, להלן 'מחוסרי העבודה'.

בחינת ירידה בהפקדות לפנסיה

כדי לבחון את היקף הפגיעה בחיסכון לגיל פרישה ואת היקף הפגיעה בקצבה החזויה של מחוסרי העבודה, בוצעו מספר תרחישים במטרה לבחון את היקף הפגיעה בפנסיה ובקצבה החזויה למחוסרי עבודה, שנעדרו ממעגל התעסוקה לתקופות של 3 חודשים, 6 חודשים ו-12 חודשים.

> הרצנו את התרחישים עבור יתרת צבירה חזויה זהה לגילים 30/ 40 / 50, עבור גבר – גיל פרישה 67 ועבור אישה – גיל פרישה 64.

> לשם הפשטות הנחנו שכר מבוטח של 11,000 ₪ צמוד מדד לכל תקופת החיסכון לפנסיה, כמו כן הנחנו צבירות התחלתיות מותאמות שכר זהות לגברים ולנשים בהתאם לגיל העובד/עובדת.

אלכסיי טרקשינסקי, A.IL.A.A
אורי לפיד, F.IL.A.A, CPA, CERA

- שיעור ההפקדות לפנסיה של 18.5% בהתאם לחוק פנסיית חובה. בנוסף לכך, הנחנו שיעור פנסיית נכות 75% ופנסיית שארים 100%.
- דמי ניהול מצבירה 0.21%, דמי ניהול מפרמיה 2.12% בהתבסס על דמי הניהול הממוצעים בקרנות הפנסיה, ריבית היוון נטו של 4.03%.

תוצאות

בטבלאות להלן ניתן לראות את הירידה בצבירת החיסכון ובקצבה החודשית החזויה לגיל 67 (לגבר) ו- 64 (לאישה) בגילים שונים היום בעקבות הפסקת עבודה למשך 3 חד' 6 חד' ו-12 חד' בהנחה כי הצבירה לחיסכון החזויה לפרישה לגברים ולנשים בהתאם לגיל הנוכחי היום, טרם הפסקת העבודה – זהה.

ניתן לראות כי הפגיעה בחיסכון לפנסיה /בקצבה לגיל פרישה תלויה בגיל החוסך היום, בתקופת הפסקת העבודה ובמגדר החוסך.

גבר:			צבירה חזויה לגבר גיל 67, בהינתן הפסקת עבודה - בחודשים			פגיעה ביתרת חיסכון לגיל 67 הפסקת עבודה - בחודשים			פגיעה בקצבה חודשית לגיל 67 הפסקת עבודה - בחודשים		
גיל, נכון להיום	צבירה בגיל 67	פנסיה חזויה	3 חודשים	6 חודשים	12 חודשים	3 חודשים	6 חודשים	12 חודשים	3 חודשים	6 חודשים	12 חודשים
30	2,030,201	10,283	2,003,911	1,977,873	1,926,542	-26,290	-52,328	-103,659	-133	-265	-525
40	2,030,201	10,351	2,012,520	1,995,011	1,960,501	-17,681	-35,190	-69,700	-90	-179	-355
50	2,030,201	10,444	2,018,504	2,006,925	1,984,111	-11,697	-23,277	-46,090	-60	-120	-237

אישה:			צבירה חזויה לאישה גיל 64, בהינתן הפסקת עבודה - בחודשים			פגיעה ביתרת חיסכון לגיל 64 הפסקת עבודה - בחודשים			פגיעה בקצבה חודשית לגיל 64 הפסקת עבודה - בחודשים		
גיל, נכון להיום	צבירה בגיל 64	פנסיה חזויה	3 חודשים	6 חודשים	12 חודשים	3 חודשים	6 חודשים	12 חודשים	3 חודשים	6 חודשים	12 חודשים
30	1,787,142	8,557	1,764,118	1,741,319	1,696,389	-23,024	-45,823	-90,753	-110	-219	-435
40	1,787,142	8,612	1,771,650	1,756,310	1,726,079	-15,492	-30,832	-61,063	-75	-149	-294
50	1,787,142	8,690	1,776,733	1,766,427	1,746,121	-10,409	-20,715	-41,021	-51	-101	-199

הגרפים הבאים, מתארים עבור 3 גילים היום את הקשר בין תקופת הפסקת ההפקדות לבין הירידה בחיסכון/ בקצבה החזויה לגיל פרישה באחוזים לגבר ולאישה.

ניתן לראות כי עובד שהפקדותיו לקרן הפנסיה הופסקו לתקופה של 12 חודשים, צפוי לאבד בין 2.3% ל-5.1% מהקצבה בפרישה. באופן לא מפתיע – ככול שתקופת הפסקת ההפקדות ארוכה יותר – כך הפגיעה משמעותית יותר.

כמו כן ניתן לראות כי ככול שהחוסך צעיר יותר הפגיעה צפויה להיות משמעותית יותר, מאחר שההפקדות בגילים הצעירים נושאות תשואה לתקופה ארוכה יותר. במקרים שבהם ההפקדות לא הופסקו אך פחתו עקב ירידה באחוז המשרה או בשכר עצמו, הפגיעה בקצבה פרופורציונלית לירידה בהפקדה. לדוגמה, אם משכורתו של עמית פוחתת ב- 20% אזי הקצבה צפויה לקטון ב-20% מהשיעורים המוצגים לעיל.

אין הבדל בין גברים לבין נשים בפגיעה בחיסכון לפנסיה ובקצבה החזויה, והיקף הפגיעה באחוזים מהקצבה הוא דומה. אולם הפגיעה בקצבה החודשית גבוהה אצל גברים מאשר אצל נשים – כשליש מההבדל בפגיעה נובע מהשפעת המקדם (הפגיעה ביתרה מחולקת במקדם נמוך יותר ומביאה לפגיעה גבוהה יותר במונחים חודשיים), וכשני שליש מההבדל בפגיעה נובע מהשפעת התשואה בגין אובדן תשואה על אובדן ההפקדות בתקופת הפסקת העבודה לתקופה נוספת (אובדן התשואה לגבר בתקופה בה הוא עדיין פעיל והאישה כבר פרשה, בין גיל 64 לבין גיל 67).

כדי לבחון אם התוצאות שקיבלנו מושפעות מגובה השכר, בדקנו זאת גם עבור שכר של 6,000 ₪ עם צבירות התחלתיות שמותאמות לשכר זה (דהיינו, אמדנו את הצבירה ההתחלתית לאדם בגיל 30 עם שכר ממוצע של 6000 ₪). התוצאות שקיבלנו היו דומות – אחוז הפגיעה בחיסכון/ בקצבה חזויה דומה ואין הבדל בפגיעה באחוזים בין גבר לבין אישה.

מסקנות

- הפסקת הפקדות לתקופה בין 3-12 חודשים תביא לפגיעה בחיסכון לפנסיה ובקצבה החזויה של בין -5.1% 0.6%, ככול שההפסקה ארוכה יותר הפגיעה גדולה יותר.

- עוצמת הפגיעה תלויה בגיל העובד – הפגיעה בחיסכון/בקצבה לפנסיה מושפעת מגיל העובד, הפגיעה בצעירים גבוהה יותר.

- היקף הפגיעה באחוז מהחיסכון/מהקצבה אינו תלוי בגובה השכר או במגדר של העובד. הפגיעה באחוזים דומה.

- הפגיעה בחיסכון לפנסיה ובקצבה בקרב גברים גבוהה יותר במונחים כספיים בהשוואה לנשים. כשליש מההשפעה מיוחס להבדל בין המקדמים בין גבר ובין אישה בשל שוני בתוחלת החיים וכשני שליש נובע מהשפעת התשואה על אובדן ההפקדות, בשל העובדה כי גיל הפרישה לגברים גבוה יותר ולכן יש יותר שנים של אובדן תשואה פוטנציאלית.

המלצות

כדי לצמצם את היקפי הפגיעה בפנסיה של מחוסרי עבודה ממליצה הוועדה על נקיטת מספר פעולות בעידוד המדינה:

- עידוד העובדים להפקיד באופן עצמאי בגין התקופה בה לא עבדו, וזאת באמצעות החלת תקנות מס הכנסה למתן הטבות מס (זיכוי וניכוי) בגין הפקדת תגמולי העובד גם על השלמת הפרשות פנסיוניות. אנחנו מציעים לעודד עובדים אלה, להפקיד עצמאית את חלק תגמולי העובד באמצעות הרחבת זכאות להטבות המס בהתאם לפקודת מס הכנסה. כאמור, הפקדה של חלק העובד בהפרשות הפנסיוניות תקטין את הפגיעה בחיסכון הפנסיוני בכשליש – זהו החלק מתוך סך ההפרשות הפנסיוניות (עובד ומעביד), שאותו הוא מפריש.

- הרחבה של הטבות המס גם על השלמת הפקדות בגין חלק המעסיק בתקופת הפסקת ההפקדות. דבר שיעודד את העובד להפריש את חלקו וגם את חלק המעסיק ובכך לצמצם את הפגיעה בחיסכון לפנסיה.

- מומלץ לתת לעובדים מחוסרי העבודה להפקיד את ההפקדות בשנות מס עוקבות לשנת הפסקת העבודה, כך שהטבות המס יינתנו רטרואקטיבית בגין התקופה שבה לא בוצעו ההפקדות.

- היקף הפגיעה בחיסכון לפנסיה ובקצבה לפנסיה שונה בין האוכלוסיות בגילים השונים ויש לשקול אמצעים לצמצום הפגיעה באוכלוסיות אלה.

חיסכון לגיל פרישה הוא מוצר חובה ובסיסי להבטחת קיום מינימלי לאחר גיל הפרישה. המשבר הכלכלי פוגע ישירות בחיסכון לפנסיה של העובדים מחוסרי העבודה. אם נושא זה לא יטופל, אזי תוצאות המשבר ילוו אותנו היום וגם בעתיד הרחוק.

השפעת משבר הקורונה על דרישות ההון בגין סיכון מניות ומרווחי אשראי

> מייקל ירמיש > אילנית אדסמן > מזל (מלי) מרגליות

רקע

אחד המדדים העיקריים המשקפים את רמת האיתנות של חברת ביטוח הוא יחס כושר הפירעון שלה, דהיינו היחס בין ההון העצמי של חברת ביטוח לבין ההון הנדרש ממנה. הנדבך הראשון של 'סולבנסי 2' (להלן: **'סולבנסי 2 '**), שאומץ גם בישראל, קובע את המתודולוגיה לחישוב ההון הכלכלי ואת הנוסחה הסטנדרטית לחישוב דרישות ההון של חברת ביטוח.

התפרצות נגיף הקורונה בחודש פברואר 2020, הכרזתה כמגיפה עולמית על ידי ארגון הבריאות העולמי ה-WHO וצעדי המנע שננקטו על ידי ממשלות, הובילו למשבר פיננסי **קיצוני** בשווקי ההון (להלן: **'משבר הקורונה'**).

מטרת מאמר זה להשוות בין תרחישי קיצון בגין סיכון אשראי ומניות שנקבעו בנוסחה הסטנדרטית של סולבנסי לבין התממשות סיכונים אלה במשבר הקורונה, וזאת לשם הצפת דיון באשר למגבלות הנוסחה הסטנדרטית בנוגע לאמידת השפעתם של גורמי סיכון אלה.

הדגש במאמר הוא על נכסים בחו"ל ובמיוחד על ההשפעה על חברות ביטוח באירופה. אומנם תרחישי סולבנסי בדירקטיבה האירופית אינם זהים לגמרי לאלה שבישראל. עם זאת, יש דמיון רב בין התופעות וההשפעות של המשבר בחו"ל לבין אלה שבארץ וניתן ללמוד ולהשליך מהן על הנעשה בישראל.

משבר הקורונה

המשבר בשווקים הפיננסיים החל באמצע פברואר 2020 וכלל המשך ירידה בעקום הריבית, שינויים קיצוניים במחירי נכסים פיננסיים, ירידות חדות במחירי מניות, פתיחת מרווחי אשראי, משבר נזילות והתערבות מוניטרית ופיסקלית חסרת תקדים.
המשבר הגיע לשיאו לקראת סוף חודש מרץ 2020, אז הכריז ה'פד' על צעדי התערבות בשווקים.

מייקל ירמיש, F.IL.A.A, FSA, MAAA
אילנית אדסמן, CPA
מזל (מלי) מרגליות, F.IL.A.A, CERA

להלן תקציר אירועי המשבר מתוך דוח של קרן המטבע שפורסם בחודש אפריל 2020 וההמלצה של קרן המטבע לממשלות להתערב בכלכלה לאור חריגותו של המשבר:

> The outbreak of COVID-19 has dealt an unprecedented blow to global financial markets.
> Risk asset prices have plummeted and borrowing costs have soared, especially in risky credit markets.
> Emerging and frontier markets have experienced the sharpes t portfolio flow reversal on record.
> The priority is to save lives and to support the people and companies mos t affected by COVID-19.
> Fiscal, monetary, and financial policies should be used to support economies s1 tricken by the pandemic.
> International cooperation is essential to tackle this extraordinary global crisis.

מקור: https://bit.ly/2HxBJRC

התערבות מוניטרית ופיסקלית והורדת ריבית

ההתערבות המוניטרית והפיסקלית הייתה חסרת תקדים בארץ ובעולם כפי שמתואר בדוח המדיניות המוניטרית של בנק ישראל למחצית הראשונה של 2020.
בנוסף לכך, בשל הטלטלה בשווקים הפיננסיים בחודש מרץ, חל פיחות חד בשקל עקב מחסור בנזילות דולרית.
נציין גם כי התערבויות אלה של בנק ישראל ושל בנקים מרכזיים נוספים בעולם, כגון הורדת הריביות, שינו את המתאם הנורמלי המתרחש בין ירידת מחירי מניות לעליית שיעורי הריבית.

"התפשטות המגפה בעולם הובילה מדינות רבות להפעיל כלים מוניטריים שונים – בנקים מרכזיים רבים השיקו והרחיבו תוכניות לרכישת נכסים והורידו את שיעור הריבית. במקביל לצעדים המוניטריים, ממשלות רבות הרחיבו את ההוצאה הציבורית וסייעו בהעמדת אשראי למגזר העסקי."

מקור: https://bit.ly/37zR2Ea

שינויים קיצוניים במחירי נכסים פיננסיים וירידות חדות במחירי מניות

בתרשים 1 להלן ניתן לראות את השינויים הקיצוניים בשווקי ההון במחירם של נכסים פיננסיים מרכזיים, מינואר ועד אמצע מאי 2020. בנוסף לכך, ניתן לראות עלייה בשווי השוק של נכסים 'בטוחים' כמו אג"ח ממשלתי וזהב. זאת, לעומת ירידה חדה בשווי של מניות ונפט.

ניתן לראות את התנודתיות הגדולה במחיר המניות לפי אורך הבר האדום. הנקודה הצהובה בבר האדום משקפת את ההתאוששות נכון לאמצע מאי (נכון למועד כתיבת המאמר חלה התאוששות נוספת).

נציין כי הירידה החדה במחירי המניות אופיינה בשונות ובתנודתיות גדולה מאוד בין הסקטורים השונים, כפי שניתן לראות בנתונים של חברת הדירוג S&P של התשואות והמחירים לפי סקטורים בהתייחס לינואר - יוני 2020 בטבלה 2 להלן:

תרשים 1: https://bit.ly/35AKMJw

PERFORMANCE RECAP

Exhibit 2: Monthly Returns

S&P 500	PRICE	1-MONTH (%)	3-MONTH (%)	YTD (%)	1-YEAR (%)	3-YEAR (%)
Energy	287.46	-1.42	28.68	-37.02	-39.00	-39.85
Materials	354.83	1.85	25.28	-8.04	-3.35	5.16
Industrials	581.00	1.90	16.40	-15.50	-10.85	-0.33
Consumer Discretionary	1051.42	4.90	32.57	6.60	11.19	47.25
Consumer Staples	601.33	-0.73	7.32	-7.05	0.67	6.09
Health Care	1167.80	-2.53	13.06	-1.72	8.89	27.36
Financials	385.49	-0.52	11.41	-24.62	-16.00	-5.88
Information Technology	1840.10	7.08	30.10	14.21	34.06	95.70
Communication Services	179.88	-0.56	19.64	-0.97	9.53	16.78
Utilities	286.96	-5.00	1.84	-12.61	-5.31	8.79
Real Estate	216.39	0.99	12.33	-9.96	-5.05	8.73
S&P 500	3100.29	1.84	19.95	-4.04	5.39	27.93

טבלה 2: https://bit.ly/2FXIqM5

מרווחי אשראי

פתיחת מרווחי אשראי

גם בשוק האג"ח קונצרני ניתן לראות פתיחת מרווחים משמעותית בשיא משבר הקורונה, הן על אג"ח קונצרני בדירוג ההשקעה (Investment Grade) והן על אג"ח הנמוך מדירוג השקעה (High Yield).
כפי שניתן לראות להלן בגרפים של Morning Star Direct המצביעים על עליה של 100% בחודש מרץ במרווחי האשראי לעומת המרווחים הממוצעים בטווח הארוך.

תרשימים 3-4: https://bit.ly/3kxBGUg

בתרשימים 5 ו-6 להלן של חברת הדירוג S&P, ניתן לראות כי המרווחים היו בשיאם בתאריך 23 במרץ- התאריך שבו ה-'פד' הכריז על התערבותו בשווקים ועל כוונתו לרכוש אג"ח קונצרנים.

נוסף על כך, מרווחי האשראי במשבר הקורונה אינם מוֹנוֹלִיטִיים והמשבר הגדיל את השונות בין המרווחים על סוגי האג"ח השונים ומשקף הטרוגניות גבוהה בשוק.
זאת ועוד, ניתן לשים לב להבדל במרווח האשראי בין קבוצות הדירוג השונות. לרוב, הפער במרווח הוא כ-200 נקודות בסיס ואילו במשבר הקורונה הפער במרווח נפתח ל-650 נקודות בסיס ונשאר במרווח של 400 נקודות בסיס עד היום. פתיחת המרווחים מצביעה על עליה בהסתברות שהשוק מייחס להתממשות סיכון אשראי (פשיטות רגל ובפיגורים בתשלומים) על אג"חים בדירוג High Yield.

תרשימים 5-6: https://bit.ly/2IZeUql

תנודתיות של מרווחי אשראי

חשוב לציין כי בנוסף לעלייה במרווחי האשראי באג"חים חלה גם עלייה בתנודתיות של המרווחים.
תרשים 7 להלן ממחקר של הבנק הפדרלי של סנט לואיס, מסרטט את סטיית התקן בין חתכים למדידת פיזור האשראי. וממחיש במיוחד את ההבדל בתנודתיות בין קבוצות הדירוג. נתון זה מראה לנו דפוס דומה לזה של הנתון הקודם: הפיזור בשוק האג"ח עלה משמעותית לאורך כל חודש מרץ והופסק עם הכרזות הפד ב-23 במרץ.
בתרשימים 7 ו-8 להלן רואים כי הגידול בפיזור מסביב לחציון והעלייה בסטיית התקן של מרווחי האשראי התרחשו בכל הדירוגים. מעניין לציין שהעלייה בפיזור החציוני בלטה יותר אצל חברות בדירוג אשראי נמוך (B+ ומטה), ואילו הגידול בפיזור בלט יותר אצל חברות בקבוצת הביניים (BBB+ עד BB-).

הסבר אפשרי הוא, שמצד אחד חברות עם דירוג אשראי נמוך מושפעות מאפקט מצטבר, ולכן לא חל שינוי גדול בפיזור בין חברות. מצד אחר, לחברות בקטגוריית הביניים עשויות להיות חשיפות הטרוגניות למשבר הכלכלי המתמשך, מה שמייצר עלייה גדולה יותר במדד הפיזור.

הסבר נוסף לתופעה זו הוא הצורך הגובר במזומן בשל בעיית הנזילות שנוצרה בשוק. אג"חים בדירוגים גבוהים סחירים יותר ומהווים מקור נזילות טוב יותר.

תרשימים 7-8: https://bit.ly/3ks6jKV

תרחישי סולבנסי – הנוסחה הסטנדרטית

חישוב דרישות ההון על פי הנוסחה הסטנדרטית מבוסס על מספר תרחישי קיצון מיידיים בגורמי סיכון, אשר צפויים להתרחש בממוצע אחת ל-200 שנה. ובחינת השפעתם של אירועי קיצון אלה, בהתחשב באפקט הפיזור בין גורמי הסיכון השונים על השווי של הנכסים והתחייבויות של חברת הביטוח.

יחס כושר הפירעון מודד את היחס בין ההון הנדרש לחברת הביטוח לעמידה במצבי קיצון אלו למול ההון העצמי שלה במטרה להעריך האם יש לה מספיק הון כדי להתמודד עם אותם תרחישי קיצון.

תרחישי שוק – תרחיש מרווח אשראי

כאמור, במסגרת חישוב דרישות ההון בנוסחה הסטנדרטית בסולבנסי 2, מופעל תרחיש קיצון על נכסי חוב כדי לקבוע את דרישות ההון בגין סיכון מרווח אשראי (אחד מסיכוני השוק).
תרחישי הקיצון מבוצעים על השווי שוק של האג"חים כתלות בדירוג האשראי והמחמ"מ (מח"מ משוקלל) של אגרות החוב כפי שרואים בתרשים להלן.

יש לציין, שנכסי חוב לא סחירים משוערכים לפי שווי הוגן, והתרחישים של סולבנסי מופעלים עליהם באותו אופן כמו על נכס חוב סחיר. לפיכך ניתן להשליך את הנאמר כאן גם על מוצרי חוב לא סחירים.

בישראל, התרחיש בגין מרווח אשראי שמופעל על אג"ח מקומי מחמיר יותר מהתרחיש על אג"ח זר.
וזאת כדי לשקף את העובדה, שבהמרה בין סולם דירוג מקומי לזר – אג"ח מקומי בעל אותו דירוג כמו אג"ח זר נחשב פחות איתן ביחס לאותה רמת דירוג בסקלת הדירוג הזר (באופן כללי, הדרישה לאג"ח מקומיות היא לפי קבוצת דירוג אחת נמוכה יותר ביחס לחו"ל).

לדוגמה, עבור אג"ח מדורגות BBB עם מח"מ של 10 שנים, בדירוג הזר – התרחיש באירופה הוא ירידה ב-20% בשווי שוק, בעוד עבור אג"ח מקומיות עם דירוג דומה (לפי סולם הדירוג המקומי) – התרחיש המוכתב בנוסחה הסטנדרטית הוא 35%.
נציין כי קיימות הקלות בדרישות ההון שנועדו לעודד השקעה לטווח ארוך כגון השקעה באג"ח של תשתיות.

תרחישי קיצון על נכסי חוב בנוסחה הסטנדרטית

תרשים 9: EIOPA

תרחישי שוק – תרחיש מניות

תרחיש קיצון מחושב גם על שוק המניות כדי לקבוע את דרישות ההון בגין סיכון שוק של נכסי מניות. התרחיש בנוסחה הסטנדרטית הוא ירידה של 39% ו – 49% במחיר המניות, בהתאם לסוג המניות בשוק שבו הן נסחרות [1] בתוספת ההתאמה הסימטרית (SA שיפורט להלן). יש הקלות בדרישות ההון שנועדו לעודד השקעה לטווח ארוך כגון השקעה במניות תשתיות, אחזקה אסטרטגית במניות ועוד.

Symmetric Adjustment בנוסחה הסטנדרטית (SA)

כדי למנוע התנהגות פרו-מחזורית בחשיפה למניות, דרישת ההון מכוילת להתנהגות מחזורית. התוספת בגין ההתאמה הסימטרית נעה בין 10% - ל -10% + התאמה חיובית (דהיינו, תרחיש גבוה מהממוצע) תבוצע לאחר תקופה של עליה בשווקים.
כמו כן, התאמה שלילית (דהיינו, תרחיש נמוך מהממוצע) תבוצע לאחר ירידה בשווקי המניות.
חישוב ההתאמה הסימטרית מבוסס על התנהגותו של מדד שנבנה על ידי הרגולטור האירופי של סולבנסי 2 (EIOPA) במיוחד למטרה זו.

Volatility Adjustment בנוסחה הסטנדרטית (VA)

תיק הנכסים של חברות הביטוח משפיע על ההתחייבויות בעקיפין דרך ה-Volatility Adjustment. תזרים ההתחייבויות העתידי של חברות הביטוח מהוון בריבית חסרת סיכון. לחברות הביטוח קיימת אפשרות להוסיף לריבית חסרת הסיכון גם תוספת מרווח VA (להלן מרווח 'אי נזילות') כדי לשקף את המונח בשוק הישראלי, וזאת על אף שמונח זה משמש תיאור חלקי של המרווח בריבית שלא מוסבר על ידי מרווח אשראי).
ל-VA ולדרך האמידה שלו השפעה משמעותית על חישוב יחס כושר פירעון של חברות הביטוח הבוחרות להוון את התחייבויותיהן בשיטה זו.
ה-VA נגזר מהתשואה העודפת מעל ריבית חסרת הסיכון עבור נכסי חוב לאותו מח"מ, בניכוי התשואה העודפת, שמיוחסת לסיכוני אשראי במטרה להעריך את מרווח התשואה שלא ניתן לייחס למרווח האשראי.
באירופה מחושב ה-VA מדי חודש על מדד המייצג את השוק כווקטור ערכים לפי מח"מ לכל מדינה ומטבע בנפרד [2]. אולם רק כשני שליש מהשינוי בתיק נכסי החוב בא לידי ביטוי דרך ההתחייבויות (בפועל משתמשים בפקטור של 65%).
הרעיון הוא, שמאחר שתיק ההתחייבויות הוא לטווח ארוך, הנכסים המתאימים להן יוחזקו לטווח ארוך ויש למתן את התנודתיות קצרת הטווח, שנגרמה בגין סיבות שאינן נובעות מסיכון אשראי.
למעשה, ההשפעה של תרחיש השוק בנוסחה הסטנדרטית על שוויי הנכסים מקוזזת בחלקה דרך ההשפעה של ה-VA על ההתחייבויות (כלומר חלק מהירידה בשווי הנכסים בתרחיש באה לידי ביטוי בקיטון ההתחייבויות בשל היוון בשיעור גבוה יותר הכולל ריבית חסרת סיכון פלוס מרווח אי נזילות).

ניהול והפחתת סיכונים

חברת ביטוח יכולה להשתמש במכשירים מפחיתי סיכון (mitigation) כדי להקטין את השפעתם של תרחישי הקיצון דוגמת נגזרים פיננסיים ובהתייחס להוראות לגבי אופן ההכרה במכשירים אלו במודל הסטנדרטי.

השוואה בין משבר הקורונה לבין תרחישי סולבנסי

ההבדלים בין תרחישי סולבנסי 2 לבין התממשות הסיכון במשבר הקורונה מציפים את הדיון באשר למגבלות הנוסחה הסטנדרטית לגורמי הסיכון ולמדידתם ולמתאם בין הסיכונים השונים. במאמר נתמקד בהשפעת משבר הקורונה על מחירי המניות ומרווחי האשראי בשווקי ההון בעולם, ומשכך, בהלימותם של תרחישי הקיצון ושל הנוסחה הסטנדרטית.

נזילות והתערבות מוניטרית ופיסקלית

ההתערבות המוניטרית והממשלתית שראינו בפועל מצד בנקים מרכזיים ומצד ממשלות מיתנו את המשבר, ואף השפיעו על גורמי הסיכון שעל בסיסם מבוצעים תרחישי הקיצון המוכתבים בנוסחה הסטנדרטית.
בנוסף לכך, מטבע הדברים, השקעות של חברות הביטוח מיועדות לטווח ארוך. לפיכך ניתן לכאורה להתעלם משינויים זמניים בשוק ההון ולהתמקד באופק של מספר שנים קדימה – ככל שלחברה יש רמת נזילות פיננסית גבוהה. עם זאת, תרחיש נזילות אינו נכלל בסדרת אירועי הקיצון של סולבנסי 2.

אולם במשבר הקורונה התממש או היה קרוב להתממש בישראל גם תרחיש של בעיית נזילות, בין היתר עקב הירידות החדות בשווקים, עצירת המסחר ומחסור בנזילות מטבע הדולר.

מרווחי אשראי

לפרק זמן קצר, הירידה בשווי של אג"ח קונצרניות הייתה דומה לירידה בשווי הנכסים על פי מבחן הקיצון של סולבנסי 2 ולפעמים אף גדולה יותר.
במבט על, ניתן להגיד שדפוס הירידה בפועל של האג"ח בקבוצות הדירוגים השונות ואף בתוך קבוצות הדירוג עצמן היה שונה מהנוסחה הסטנדרטית והדבר בלט באג"ח בדירוגים גבוהים.
לדוגמה, בשיא המשבר, במרץ 2020, הייתה בפועל ירידה של כ-15% במחיר של אג"ח ל-10 שנים בדירוג A. לעומת זאת במבחן הקיצון לפי סולבנסי הירידה במחיר הנכס היא -10.5%. לעומת זאת מבחן הקיצון לפי סולבנסי 2 על אג"ח בדירוג BB ל-10 שנים הירידה היא -35%. בפועל הירידה הייתה כ-18%.
אולם השינוי במחירי הנכסים והתנודתיות בשווקים היה תלוי בענף ולא פגע בכל הענפים באותה מידה, כפי שמניחה הנוסחה הסטנדרטית בסולבנסי 2.
ההפרש נובע בעיקר משינוי התנהגותי של שוק ההון שעל בסיסו נבנו תרחישי הקיצון. כלומר, השוק כעת מתנהג בצורה שונה משמעותית מהתנהגותו בשנים 2008 ו-2010.

נושא נוסף שאינו מטופל על ידי סולבנסי 2, הוא ירידה בדירוג האשראי של אג"ח קונצרני המתרחשת בפיגור. לאחר פרוץ המשבר, חברות הדירוג מנסות להתאים את הדירוגים למציאות החדשה, ולכן יש lag בעדכון הדירוג (הדירוג הוא בפיגור). לעיתים חלה הרעה באיכות האשראי המגולמת ע"י השוק במחיר של האג"ח אבל בפועל הדירוג מתעדכן רק לאחר פרק זמן מסויים.
עם זאת, דרישות ההון לפי הנוסחה הסטנדרטית מחושבות לפי הדירוג הידוע למועד החישוב ולא לפי הדירוג הגלום במחירי השוק. מאחר שדרישות ההון גדולות יותר בגין אג"ח בדירוג נמוך יותר, ויתרה מזאת השינוי בדרישות ההון אינו לינארי, יש הערכה בחסר של דרישות ההון, שעוצמתה גדולה יותר ככול שהתיק כולל אג"ח בדירוגי הביניים, כפי שניתן לראות בתרשים 9 לעיל.

על אף האמור לעיל, יש לשים לב, שבדומה למצבים פרו-מחזוריים בעבר, השווקים התאימו עצמם במהירות תוך הפרדת החוב הטוב מהחוב הרע בתוך הקטגוריה, והמרווחים על אג"ח בדירוג גבוה הצטמצמו לרוב. למעשה עדיין נשאר פער מרווחים לטווח ארוך אך מתון בהרבה מהשיא בחודש מרץ.

ירידות חדות במחירי המניות

הירידה בשווקים במחירי המניות במשבר הקורונה הייתה דומה לתרחיש הכללי בסולבנסי:
עבור מניות סחירות מסוג 1, נצפה שמדדי המניות הסחירות העיקריים הגיבו בירידות חדות בשיעורים, בסדר גודל הדומה למרכז טווח של התרחיש כ--39%.

ואולם אם מנתחים את הירידות במשבר ברמת ענף, נראה כי ההשפעה הטרוגנית, וכי ענפים כגון טכנולוגיה, תשתיות, מזון לא התנהגו באותו אופן ואף עלו. לעומת זאת תרחיש סולבנסי הוא אחיד לכל סוגי המניות בלי קשר לענף למעט ההקלה שצוינה לעיל לענף התשתיות.

נציין כי עבור מניות סוג 2, שרובן אינן סחירות, השפעת המשבר הנוכחי טרם באה לידי ביטוי במלואה, ולכן לא ניתן בשלב זה להתייחס לעוצמת המשבר אל מול תרחיש בסולבנסי.

נציין גם כי התערבויות בנקים מרכזיים בעולם, כגון הורדת הריביות, שינו את המתאם הנורמלי המתרחש בין ירידת מחירי מניות לעליית שיעורי הריבית כפי שרואים בתרשים להלן.

תרשים 10: https://bit.ly/3js2tjE

תרשים 11: https://bit.ly/37CkN7i

Symmetric Adjustment במשבר הקורונה

כפי שרואים בתרשים 12 להלן, מ-17 במרץ ועד 22 במאי 2020, ההתאמה הסמטרית באירופה הייתה ברמה מקסימלית – רמה של מינוס 10%. וראינו כי בסוף יוני דרישות ההון בגין תרחיש מניות על מניות הרשומות למסחר ב-OECD עמדו על 32%, ואילו דרישות ההון בגין תרחיש מניות שאינן רשומות למסחר ב-OECD, עמדו על 42% עבור מניות שאינן רשומות למסחר ב-OECD.

Volatility Adjustment במשבר הקורונה

מדצמבר 2019 עד מרץ 2020 ה- Volatility Adjustment על תיק EIOPA (המשמש את המבטחים באירופה) – עלה ב-39 נקודות בסיס מרמה של 7 נקודות בסיס לרמה של 46 נקודות בסיס. ההתאמה קיזזה חלק מהעלייה הגדולה במרווחים על אג"ח הקונצרנים. אולם מאז ועד סוף יוני 2020 ירד ה-VA מדי חודש עד 19 נקודות בסיס [3].

יש לציין שתיק הנכסים של כל מבטח שונה מהתיק המייצג שעל בסיסו מחושב ה-VA. לפיכך חשוב לבחון את הסטייה של מרווח ה'אי-הנזילות' (דהיינו המרווח בריבית שלא מוסבר על ידי מרווח אשראי) על תיק הנכסים הספציפי של כל חברה.

תרשימים 12-13: https://bit.ly/31Im0WR

שאלות ונקודות למחשבה

- כיצד לתקף את הנוסחה הסטנדרטית בעקבות המשבר? האם נדרש לבצע תרחישים פנימיים נוספים? האם נדרש להחיל תרחישים שונים לפי ענפים? האם יש להוסיף דרישות הון בגין סיכון נזילות?

- במשבר 2008 ובמשבר הקורונה השווקים התאוששו ותיקנו עצמן בטווח קצר, האם בתחזיות קדימה ניתן להניח שמהירות ואופן התיקון בשווקים יהיו דומים או שבמשבר הבא השוק יתקן עצמו בצורה אחרת? במיוחד לנוכח ההתערבות חסרת התקדים של ממשלות ובנקים מרכזיים בעולם? האם לחברה יש רמת נזילות נאותה עד להתאוששות בשווקים?

- האם הרציונל בסולבנסי 2 לעודד השקעות לטווח ארוך בתשתיות, שהתברר כנכון בתרחיש הקורונה, מתקיים גם באשר לתעשיות נוספות? לדוגמה, חברות טכנולוגיה וחברות תקשורת?

- מאחר ששינויים בדירוג האשראי נעשים לרוב באיחור (time lag), כיצד לקבוע את דירוג האג"ח לצורך הרצת תרחישי הקיצון: האם על פי דירוג האג"ח העדכני (שמגלם דרישות הון נמוכות יותר) או לחלופין על פי הדירוג המשתקף בתשואות הגלומות בשוק או על פי מודל פנימי?

- האם תיק הנכסים של החברה דומה לתיק המייצג שעליו מבוסס חישוב ה-VA ? ומה ניתן ללמוד מכך באשר להשפעה של המשבר בשווקים על תיק ההתחייבויות של חברת הביטוח?

- אילו שינויים נדרשים במדיניות ניהול הסיכונים כדי להבטיח מוכנות גבוהה יותר למשבר הבא? האם נדרש שינוי במדיניות החברה לרכישת מכשירי הגנה להקטנת סיכונים? ראו בהקשר זה את הפרק הבא באשר למכשירי הגנה.

ניהול סיכונים ואסטרטגיות השקעה

להלן דוגמאות לאסטרטגיות השקעה וכלים לגידור וניהול סיכונים. מכשירי הגידור מיועדים להגן על החברה מפני ירידות בלתי צפויות בערך הנכסים, מעלייה בלתי צפויה בהתחייבויות הביטוח או מחוסר התאמה בין הנכסים לבין ההתחייבויות. כמובן שיש לבחון את עלות הגידור (עלות ישירה ועלות הון עקיפה) מול השיפור ברמת הסיכון ודרישות ההון בגינן.

- 'נכסי הגנה' (protected assets) – בניית תיק ניירות ערך בריבית קבועה ובדירוג גבוה שתואמים את תזרים ההתחייבויות. אסטרטגיה הדומה ל-ALM קלאסי הכוללת התאמה בין הנכסים להתחייבויות. לעומת זאת, באסטרטגיה זאת הנכסים מוקצים כנגד התחייבויות מסוימות (אין בארץ הגדרה משפטית של Ring fenced).

- עסקאות החלף (swaps) – דוגמת סוואפ ריבית, מט"ח בצד הנכסים או כנגד מדדי תמותה ואריכות חיים במטרה לשנות את פרופיל הסיכון בהתחייבויות, הקטנת תנודתיות והתאמה טובה יותר של הנכסים והתחייבויות.

- גידור סיכון אשראי – בנכסים ארוכי טווח (כגון אג"ח ממשלתי או מוניציפאלי ל-25 שנים) שעומדים כנגד ההתחייבויות ארוכות הטווח באמצעות (credit default swap) במטרה להפחית את התנודתיות הצפויה ואת דרישות ההון. ניתן לבצע גם גידור חלקי (tranches) ולא גידור מלא כנגד כל הנכסים בתיק ובכך להוזיל את העלות הכלכלית של הגידור ואת דרישת ההון בגין סיכון צד נגדי.

- מכשירי ניהול נזילות – מיפוי נתיבי הכספים הנזילים בחברות הביטוח במסגרת ניהול הסיכונים הפנימי בחברות הביטוח [4] ואימוץ פתרונות נזילות שמותנים בהתרחשות אירוע – Contingent, liquidity management למשל, באמצעות עסקאות החלף ובאמצעות ערבויות.

- תוכניות הגנה דינמיות על 'הברבורים השחורים' (Black Swan events) – לדוגמה, ניהול אקטיבי של תיק הנכסים באמצעות רכישות סדירות של אופציות Put מחוץ לכסף. אלה ממומנים לעיתים קרובות ע"י מכירות של אופציות Call מחוץ לכסף כנגד החזקה בתעודות סל מדדיות (נכס הבסיס).

- השקעות ניטרליות (strategies Market-neutral) – אסטרטגיות השקעה שאמורות להרוויח מתנודות כלפי מעלה או מטה בשווקים.

- השקעות בנכסים שאינם מתואמים עם השווקים או בנכסים הנתפסים כחוף מבטחים דוגמת זהב, תשתיות וטכנולוגיה.

סיכום

ההבדלים בין תרחישי הסולבנסי לבין התממשות הסיכונים במשבר הקורונה מציפים דיון באשר למגבלות הנוסחה הסטנדרטית והרגישות של יחס כושר הפירעון להנחות, לתרחישים, לגורמי הסיכון ולמדידתם ולמתאם בין הסיכונים השונים והצורך בבחינת ההשפעה של גורמי הסיכון על חברות הביטוח.

השלכות של משבר הקורונה באו לידי ביטוי בטווח הקצר בתוצאות העסקיות של חברות ביטוח, שבינתיים הספיקו לאור התיקון בשווקים לצמצם הפסדים אלה. אולם אנו מאמינים, שבטווח הארוך השלכות המשבר יבואו לידי ביטוי בשינוי התפיסה באשר לגורמי סיכון והמתאם ביניהם עבור תחזיות עתידיות.

הדגש במאמר הוא על נכסים באירופה ובדגש על ההשפעה על חברות באירופה. אומנם תרחישי סולבנסי בדירקטיבה האירופית אינם זהים לגמרי לאלה שבישראל. עם זאת, יש דמיון רב בין התופעות וההשפעות של המשבר בחו"ל לבין אלה שבארץ וניתן ללמוד ולהשליך מהן על הנעשה בישראל.

הערות

1) בישראל בדומה לאירופה, יש הבחנה בין מניות סוג 1 לבין מניות סוג 2. סוג 1 – סחיר במדינות הנמצאות ברשימה של תקנות ההשקעות, וסוג 2 – סחיר מחוץ לרשימת המדינות המותרות בתקנות ההשקעות ולא סחיר

2) בישראל משתמשים בנוסחה האירופית, אך מביאים בחשבון תיק מייצג של חברות הביטוח. קביעת התיק המייצג מבוצעת על ידי רשות שוק ההון על בסיס כל נכסי הנוסטרו המדווחים של חברות הביטוח בישראל במטבע השקל. הנכסים שמשמשים לחישוב המרווח כוללים אג"ח קונצרני סחיר ולא סחיר, הלוואות, פיקדונות ומוצרים מובנים.

3) תדירות החישוב בישראל אינה חודשית, אלא רק בעת מועד חישוב דרישות הון (לרוב חצי שנתי). בישראל, ה-VA של סוף שנת 2019 היה 30 נקודות בסיס. בשל דחיית החישוב החצי שנתי ה- VA יפורסם בדצמבר 2020.

4) https://bit.ly/3dXvW3J

המודל הדינמי
מודל אלטרנטיבי להפרשות לפנסיה

> יהודית אליהו > מזל (מלי) מרגליות

רקע

משבר הקורונה והמשבר הכלכלי שבא בעקבותיו גרמו לקשיים כלכליים יום יומיים. עלה הצורך בהגדלת ההכנסה הפנויה והמשאבים לצרכים מידיים, שמקשים על המשך הפרשות סדירות לחיסכון לפנסיה. כמו כן משבר התעסוקה ויציאת עובדים רבים לחל"ת, גרמו בפועל לצמצום או הפסקת ההפרשות לפנסיה של עובדים אלה ובכך לפגיעה בחיסכון הפנסיוני ובקצבה החזויה לגיל פרישה.

נציין כי היחס בין הקצבה לפנסיה לעומת השכר האחרון של העובד ('יחס התחלופה') בישראל הוא יחסית נמוך ממדינות ה- OECD וקיימת חשיבות גדולה לאי פגיעה בחיסכון הפנסיוני בשל משברים כגון משבר בקורונה. הפרשות לפנסיה של שכירים לפי חוק פנסיית חובה הם 6%-7% תגמולי עובד, 6.5%-7.5% תגמולי מעסיק ו-6%-8.33% פיצויים והם זהים לכל העובדים ללא קשר לגילם. אחוז ההפרשות קבוע ואינו משתנה על פני זמן בהתאם לגיל העובד.

קיימות ברחבי העולם תוכניות פנסיה שבהן ההפרשות לפנסיה תלויות בגיל העובד. [1] לדוגמה, באירלנד יש לעובדים אפשרות לשנות את אחוזי ההפרשות הפנסיוניות בכפוף לגילם. אחוזי ההפרשות הפנסיוניות של העובדים נעים מ-15% בשנות ה-30 לחייהם ועד ל-40% בשנות ה-60 לחייהם.[2]

מטרות המודל

המטרה היא להציג מודל הפרשות אלטרנטיבי ('המודל הדינמי') שבו אחוז ההפרשות לפנסיה משתנה על פני זמן בהתאם לגיל העובד. כדי להמחיש לקורא את החשיבה מאחורי ההצעה לשינוי מבנה ההפרשות לפנסיה כאמצעי להתמודדות עם אתגרי הקורונה מוצג פה כלי דינמי לתכנון החיסכון הפנסיוני בתקופה מאתגרת זו וניתן מענה לפגיעה בחיסכון הפנסיוני בשל אי ביצוע הפרשות לפנסיה של עובדים, שנעדרו ממעגל התעסוקה לתקופה מסוימת.

תכנון חיסכון פנסיוני – הפחתה מיידית של הפרשות העובד לפנסיה והגדלתן בעתיד בלי לפגוע בקצבה הצפויה לפנסיה. שיעור ההפרשות ישתנה על פני זמן בהתאם לגיל העובד בתוך טווח ערכים שנקבע (להלן 'רצועת הפרשות'). הקטנת ההפרשות של העובדים לפנסיה בימים אלה תביא להגדלת ההכנסה הפנויה שלהם. פועל יוצא מכך הוא, שיפור יכולת ההישרדות היום יומית, ומתן מרחב תמרון גדול יותר לעובדים בהתמודדותם הפיננסית עם השלכות משבר הקורונה. בשנים מאוחרות יותר, יוגדל אחוז ההפרשות הפנסיוניות כדי להבטיח את עתידו הכלכלי של העובד בגיל פרישה, לרמה דומה לזו שהייתה מתקבלת אם היה מפריש בהתאם למצב הקיים כיום (להלן 'המצב הקיים כיום') בלי לפגוע בקצבה לפנסיה וביחס התחלופה.

יהודית אליהו, MBA
מזל (מלי) מרגליות, F.IL.A.A, CERA

מענה לפגיעה בחיסכון הפנסיוני – פיטורי עובדים או יציאתם לחל"ת לתקופה מסוימת בשל המשבר פגעו בחיסכון הפנסיוני ויצרו חוסר בהפרשות לפנסיה (להלן 'הבור'). בור זה נוצר הן בשל היעדר הפרשות מצד העובד והן בשל היעדר הפרשות מצד המעסיק. כמענה לבעיה זו נשתמש במודל לצורך פריסת הבור שנוצר בחיסכון הפנסיוני באמצעות הגדלת ההפרשות של העובד על פני זמן, לאחר חזרתו למעגל התעסוקה וסגירת הבור באופן מדורג בעתיד, וזאת תוך שמירה על הקצבה החזויה לפנסיה כאילו בוצעו ע"י העובד הפרשות רציפות.

כמענה לשמירה על הזכאות להטבות המס בהשוואה למצב הקיים כיום, יש לאפשר 'שיפטינג' של זכויות המיסוי על פני זמן, כפי שהנחנו בבסיס העבודה שלהלן. כמו כן יש להחיל את תקנות מס הכנסה למתן הטבות מיסוי (זיכוי וניכוי) גם על השלמות פנסיוניות בגין תקופת הפסקת עבודה.

נתונים והנחות עיקריות

- השכר של העובד הוא בהתאם לשכר הממוצע של העובד במשק עפ"י נתוני הלמ"ס, ונמוך מתקרת המיסוי, ודפוס התפתחות השכר הממוצע במשק לפי גיל אינו משתנה על פני זמן.
- הפרשות העובד והמעסיק כיום הן קבועות לפי חוק פנסיה חובה (6% תגמולי עובד, 6.5% תגמולי מעסיק, 6% פיצויים) והעובד עובד באופן רציף, ולא מושך פיצויים לאורך כל התקופה.
- גיל הפרישה לפנסיה לגברים ולנשים הוא קבוע ועומד על גיל 67 ואין שינוי בגיל הפרישה על פני זמן.
- דמי הניהול על ההפרשות לפנסיה בהתאם לממוצע בענף (לפי פנסיה נט), תשואה שנתית של 4.26% והיעדר אינפלציה.
- יש הטבות מס בגין הפרשות לפנסיה גם בגין השלמות פנסיוניות שביצע העובד וכן יש 'שיפטינג' של זכויות המיסוי של העובד על פני השנים.
- עלות ריסק מוות נגזרת מהשכר של העובד ולא מושפעת משינוי אחוזי ההפרשה.

תיאור המודל

הרעיון הבסיסי במודל הדינמי הוא להביא את העובד ערב פרישתו לגמלאות לצבירה דומה לזו שהיה מגיע אליה, אילו ההפרשות לפנסיה בגינו היו נמשכות כסדרן לאורך השנים, בהתאם למצב הקיים כיום, וזאת כדי לא לפגוע בקצבה שלו לפנסיה. האמצעי להגיע לתוצאה זו הוא שינוי שיעור ההפרשות לפנסיה על פני זמן בהתאם לגיל העובד בתוך רצועת הפרשות שנקבעה/הוגדרה.

בבניית המודל הדינמי בוצעו השלבים הבאים:

- מידול הצבירה של העובד בקרן הפנסיה על פני זמן וכן מידול הצבירה העתידית לגיל פרישה. הצבירה חושבה בין השאר בהסתמך על הנחות המודל שצוינו קודם לכן. קרי, ההפרשות מהשכר הממוצע במשק בהתאם לחוק פנסיה חובה.

- מידול רצועת הפרשות והתפתחות הצבירה על פני זמן במודל הדינמי. לצורך קביעת הטווח שבו ישתנו ההפרשות של העובד לפנסיה על פני זמן הנחנו כי עדכון שיעור ההפרשות של העובד בתוך רצועת ההפרשות ייעשה בתדירות של כל 3 שנים. דהיינו, במקום שההפרשות לפנסיה יהיו על פי אחוז קבוע מהשכר לכל הגילים – שיעור ההפרשה של העובד ישתנה בתוך הרצועה שנקבעה (נדגיש כי

שיעור הפרשות של המעסיק יישארו באחוז קבוע). בחירת רצועת ההפרשות נעשתה על סמך בחינה של מספר חלופות בהתאם לגיל העובד, צבירה קיימת, דפוס התפתחות השכר על פני זמן ופרמטרים נוספים ובכפוף לאילוץ, שהצבירה לגיל פרישה במודל הדינמי תהיה זהה לצבירה לגיל פרישה במצב הקיים, ואין פגיעה בצבירה ובקצבה לפנסיה.

- אמידת הפגיעה בחיסכון לפנסיה (גודלו של הבור שנוצר) אצל עובד בגיל 32-33 אשר יצא לחל"ת למשך 12 חודשים ולא בוצעו בגינו הפרשות של תגמולי עובד, תגמולי מעסיק וכספי פיצויים למשך 12 חודשים רצופים.

- סגירת החוסר בהפרשות לאחר חזרתו של העובד למעגל התעסוקה, נעשתה ע"י שינוי שיעור ההפרשות של העובד לפנסיה על פני זמן, בתוך הטווח של רצועת ההפרשות שנבחרה. זה נעשה כך שבעתיד יאפשר לעובד לסגור באופן מדורג את הבור שנוצר כאילו בוצעו הפרשות רציפות, וזאת בלי לפגוע בקצבה החזויה של העובד לפנסיה.

תוצאות המודל

התפתחות הצבירה על פני זמן – מצב קיים

גרף 1: התפתחות הצבירה על פני זמן

גרף 2: הרכב צבירה לגיל פרישה

ראשית, אמדנו את ההפרשות לפנסיה בהתבסס על נתוני הלמ"ס של השכר הממוצע במשק לפי קבוצות גיל, תוך התאמה ליניארית בתוך קבוצות גילים.
בגרף 1 להלן רואים את תמהיל הצבירה הכולל את סכומי ההפרשות שבוצעו והתשואה שנצברה בגינן בנקודות זמן שונות בחיי העובד. נקודות הזמן שאליהן בחרנו להתייחס הן בהפרש של 9 שנים אחת מהשנייה והן מייצגות שלבים שונים בחייו ובמצבו הכלכלי של העובד.
הצבירה בגילים 30, 39, 48 מייצגת את הצבירה ההתחלתית לעובד בגיל זה כיום, ואילו הצבירה לגיל פרישה (67) מייצגת את הצבירה העתידית לפנסיה, ושימשה אותנו כיעד אליו נכוון בעת בניית המודל הדינמי.
בגרף 2 להלן רואים את הרכב הצבירה לגיל פרישה הכולל תגמולי עובד, תגמולי מעסיק וכספי הפיצויים.

קביעת רצועת הפרשות במודל הדינמי

בדקנו מספר אפשרויות של רצועת ההפרשות (קבועות או תלויות גיל) במטרה למצוא את הרצועה העונה על דרישתנו, דהיינו הורדה מיידית של אחוזי ההפרשות הפנסיוניות של העובד, והעלאתם בעתיד עד לרמה מקסימלית רציונלית, תוך שמירה על צבירת חיסכון פנסיוני זהה בהשוואה למצב הקיים כיום.

כדי שהמודל יוכל לשמש פתרון ריאלי בטווח הקצר ובטווח הארוך, מצאנו לנכון להציג את הרעיון של המודל בשונות מתונה בהתבסס על החלופות שבחנו (ראה בנספח 1), קרי, אחוזי ההפרשה משתנים בתדירות של כל 3 שנים בתוך רצועת הפרשות קבועה בטווח של בין 4 אחוזים ל-8 אחוזים.

גרף 3: שכר ממוצע לפי קבוצות גיל – נתוני הלמ"ס

גרף 4: רצועת הפרשות

הרצועה נבחרה בהתאם לדפוס התפתחות השכר על פני זמן, גרף 3.

מהגרף ניתן לראות את שיעור ההפרשות הקבוע הקיים כיום (הקו הצהוב) וכן ניתן לראות את ההשתנות על פני זמן של שיעור ההפרשות בתדירות של כל 3 שנים בהתאם לרצועה שנבחרה עבור עובדים בגילים שונים.
עבור עובד בגיל 30 כעת (קו כתום) ניתן לראות שאחוז ההפרשה ירד מיידית מ-6% ל-4% והחל לעלות בכ-0.57% כל 3 שנים עד ל-8% בגיל 51. לאחר גיל זה, אחוז הפרשת העובד יורד בהדרגה בכ-0.3% עד לפרישה לפנסיה.
הקו הכחול מייצג עובד בגיל 39 כעת, אחוז הפרשת העובד בגיל 39 ירד מ-6% ל-4% והחל לעלות בכ-1% כל 3 שנים עד ל-8% בגיל 51. לאחר גיל זה, אחוז הפרשת העובד יורד בהדרגה בכ-0.61% עד לפרישה לפנסיה.
הקו האפור מייצג עובד בגיל 48, אחוז הפרשת העובד ירד מ-6% ל-4% והחל לעלות בכ-4% כל 3 שנים עד ל-8% בגיל 51. לאחר גיל זה, אחוז הפרשת העובד יורד בהדרגה בכ-0.79% עד לפרישה לפנסיה.

התפתחות הצבירה על פני זמן – המודל הדינמי

בגרפים להלן רואים את התפתחות הצבירה והתמהיל של קרן וריבית על פני זמן עבור 3 נקודות בזמן (גילים) שנבחרו.
סך הצבירה לגיל פרישה זהה בשני המודלים. ההבדל בין המודל הדינמי למצב הקיים כיום נובע רק מההבדלים בתמהיל של קרן וריבית בגין החלק של ההפרשות לפנסיה שהופקדו ע"י העובד.
דהיינו העובד שנמצא כעת בגילים 30, 39 ו-48 בעת החלת המודל הדינמי, מגיע לאותה צבירת חיסכון פנסיוני אליה היה מגיע אילו היה נוהג על פי המצב כיום. אולם התמהיל של קרן וריבית בגין החלק של ההפרשות לפנסיה שהופקדו ע"י העובד שונה, בהשוואה למודל כיום וגם בהשוואה בין קבוצת הגילים השונות במודל הדינמי.
לאור הרגישות של החיסכון לפנסיה לשינויים בתשואה בוצעו מבחני רגישויות (נספח 2), שהראו התנהגות דומה לזו הנראית במצב הקיים.
לצורך הצגת הרעיון, הצבירה במודל הקיים ובמודל הדינמי מוצגת ללא עלויות ריסק מוות. אולם חשוב לציין שיש לבצע התאמה כך שלא תהיה פגיעה בשכר המבוטח של העובד עקב שינוי באחוז ההפרשות.

גרפים 5, 6, 7: התפתחות הצבירה על פני זמן (גילים 30, 39, 48 בהתאמה)

הפגיעה בחיסכון לפנסיה

הפגיעה בחיסכון לפנסיה (גודלו של הבור שנוצר) אצל עובד שהיום הוא בגיל 33-34, אשר יצא לחל"ת למשך 12 חודשים ולא בוצעו בגינו הפרשות של תגמולי עובד, תגמולי מעסיק וכספי פיצויים למשך 12 חודשים רצופים, עומדת על כ-% 4 מהצבירה לגיל פרישה ומהקצבה החזויה לפנסיה.

בחישוב הפגיעה בחיסכון הפנסיוני לגיל פרישה הבאנו בחשבון את עלויות הריסק שמצטברות וכן הנחנו שלעובד בגיל זה יש צבירה התחלתית.

הפגיעה בצבירה לגיל פרישה חושבה בהשוואה לצבירה שהייתה מתקבלת כאילו לא היה בור וכאילו היו מבוצעות הפרשות רציפות לפנסיה. דהיינו העובד בתקופת יציאתו לחל"ת ביצע הפרשות לפנסיה בגין חלקו וגם ביצע השלמות פנסיוניות בגין תגמולי מעסיק ופיצויים באופן עצמאי, מטלה כבדה לנוכח המצב הכלכלי והעובדה שהיה בחל"ת במשך שנה.

סגירת החוסר בחיסכון הפנסיוני באמצעות המודל הדינמי

סגירת הבור לאחר חזרתו של העובד למעגל התעסוקה, נעשתה ע"י שינוי שיעור ההפרשות של העובד לפנסיה בתוך הטווח של רצועת הפרשות קבועה של 8%-4%, באופן שאִפשר לעובד לסגור את החוסר שנוצר על פני זמן ולהגיע לצבירה הרצויה (כאילו לא היה בור וכאילו בוצעו הפרשות רצופות) וזאת בלי לפגוע בצבירה ובקצבה החזויה של העובד לפנסיה.

גרף 8: חוסר בהפרשות. **גרף 9:** סך צבירה עם חוסר בהפרשות וסך צבירה עם השלמה על פני זמן . **גרף 10:** רצועת הפרשות רציפה

כפי שניתן לראות בגרף 8 להלן, אין הפרשות לחיסכון הפנסיוני של העובד במשך 12 חודשים רצופים מגיל 33 עד גיל 34. אחוז הפרשת העובד בגיל 34 (עם חזרתו לעבודה) ירד ל-4% והחל לעלות ב-1.61% כל 3 שנים עד לשיעור של 8% בגיל 43. העובד ממשיך להפריש 8% עד לגיל פרישתו זאת לעומת המודל הקבוע כיום, לפיו ימשיך העובד עם חזרתו לעבודה בהפרשות רציפות של 6%.

בנוסף לכך, ניתן לראות כי הגיל שבו העובד מגיע לאחוזי ההפקדה המקסימליים (8%) הוקדם ב-10 שנים לגיל 43, ושיעור העלייה בהפרשות הפנסיוניות מרמה של 4% ועד לרמה המקסימלית גבוה פי 2 בתרחיש זה. זאת, לעומת עמית באותו גיל ששמר על רצף הפרשות פנסיוניות כפי שרואים בגרף 10, וזאת בשל עוצמת הפגיעה בחיסכון פנסיה של היעדר הפרשות לתקופה של 12 חודש.

במצב זה, לא ניתן היה לשלב ירידה באחוזי ההפרשות הפנסיוניות לקראת גילי 51-54 בהתאם לדפוס התפתחות השכר הממוצע, שכן העובד מגיע לרמת הפקדה מקסימלית של 8% כבר בגיל 43. הפתרון המוצע חייב להיות בסדר גודל משמעותי יותר, בשל העובדה כי היעדר הפרשות במשך שנה שלמה בגיל צעיר כל כך, שבו יש השפעה גדולה לתשואה הנצברת בקרן הפנסיה.

מסקנות ומגבלות המודל

- אין פגיעה בגובה החיסכון של העובד לגיל פרישה עקב שינוי אחוזי ההפרשה מקבוע למשתנה על פני זמן. אך נוצר שוני בסיווג של סכום הצבירה בין ההפרשות של העובד בפועל לבין הריבית שנצטברה בגין אותן הפרשות. אולם מסקנה זו מושפעת באופן מהותי מההנחה שהתשואה קבועה על פני זמן.

- החיסכון לפנסיה מורכב לפחות בשנים הראשונות מסכומי הפרשות נמוכים יחסית. לפיכך עובדים בכלל וצעירים בפרט חשופים יותר לשינויים בתשואה שתושג על התיק. תשואה נמוכה מהרגיל היא בעלת פוטנציאל פגיעה משמעותית בחיסכון הפנסיוני. אולם על אף שהמודל הדינמי מתבסס על הורדה התחלתית של הפרשות לפנסיה בתוך רצועת ההפרשות לשיעור הנמוך מהמצב הקיים כיום, השינוי בתשואה בין אם הוא שלילי ובין אם הוא חיובי אינו משפיע בצורה מהותית על גובה החיסכון לגיל פרישה בהשוואה למצב הקיים כיום. זאת, על אף ששינוי בתשואה משפיע על גובה החיסכון הפנסיוני באופן כללי.

- גמישות השימוש במודל מושפעת מגיל העובד. לעובדים המבוגרים תקופת הזמן האפשרית להחלת המודל קצרה יותר. בשל העובדה כי הצבירה ההתחלתית שלהם גבוהה יותר מזו של הצעירים באופן מוחלט ובאופן יחסי, שכן רוב הזמן שיעור ההפרשות שלהם לפנסיה היה גבוה יותר (חלק גדול מההפרשות נעשה לפי (6%), זאת לעומת המודל הדינמי המתחיל בשיעורים נמוכים יותר בגיל צעיר ועולה עם הגיל בהתאם לרצועת ההפרשות.

- יישום הרעיונות שהוצגו במאמר מצריך התאמת מערכת המיסוי, הן באמצעות 'שיפטינג' של הטבות המיסוי של העובד על פני השנים כמענה לשמירה על הזכאות להטבות מס בהשוואה למצב הקיים כיום, והן על ידי החלת תקנות מס הכנסה למתן הטבות מיסוי (זיכוי וניכוי) גם על השלמות פנסיוניות בגין תקופת הפסקת העבודה.

- הנחנו כי גיל הפרישה לפנסיה לגברים ולנשים קבוע ועומד על גיל 67 וכי אין שינוי בגיל הפרישה על פני זמן. אחד הדיונים המתקיימים בארץ ובעולם הוא באשר להעלאת גיל הפרישה לאור התארכות תוחלת החיים. ככל שאכן גיל הפרישה יעלה, קיימת חשיבות גדולה לאי פגיעה בחיסכון הפנסיוני ולהשלמת החוסר שנוצר בשל אי הפרשות לפנסיה לנוכח שנים נוספות של אי צבירת רווחי השקעות.

- לצורך המחשת הרעיון במודל הדינמי, בחרנו רצועת ההפרשות קבועה לכל הגילים, ושיעורי ההפרשות המשתנים בתדירות של כל 3 שנים בתוך רצועת הפרשות שנבחרה (4%-8%). אולם ניתן לשנות את מבנה הרצועה (קבועה / או מותאמת גיל), את טווח הרצועה (%), את גובה המדרגות (תדירות השינוי) בהתאם לצרכי ומאפייניי העובדים, קרי: צבירה התחלתית, צפי להתפתחות השכר על פני זמן, מצב כלכלי, יעד חיסכון ופרמטרים נוספים.

סיכום

מטרת המאמר הייתה להציג מודל הפרשות אלטרנטיבי כאמצעי להתמודדות עם אתגרי הקורונה: מתן כלי גמיש ודינמי לתכנון החיסכון הפנסיוני בתקופה מאתגרת זו ומתן מענה לפגיעה בחיסכון הפנסיוני בשל אי ביצוע הפרשות לפנסיה של עובדים שנעדרו ממעגל התעסוקה לתקופה מסוימת.

כמובן שהתוצאות והמסקנות תלויות בהנחות שהונחו וחלקן פשטניות ונועדו לצורך הצגת הרעיון בקווים כלליים כדי להמחיש לקורא את החשיבה מאחורי ההצעה לשינוי מבנה ההפרשות לפנסיה ונדרש להמשיך ולפתח את המודל לצורך יישומו בפועל.

המסר החשוב במודל זה הוא הגמישות שלו בהתאמת החיסכון לפנסיה ככלי לפתרון בעיות כלכליות בתקופות של משבר כלכלי ותעסוקתי כמו משבר הקורונה. אולם הוא רלוונטי גם לעתות משבר ברמה אישית (גירושין, מוות , פיטורין) וככלי בידי העובד לתכנון פנסיוני לעת פרישה בהתאם לצרכיו.

הערות

1. https://bit.ly/2R2e0ud

2.

Percentage limit (% of (earnings	Ireland: Age-related percentage limits and corresponding contribution limits Age
15%	30 >
20%	30-39
25%	40-49
30%	50-54
35%	55-59
40%	60 =

נספחים

נספח 1: ניתוח רגישות לרצועת ההפרשות של העובד

גרף 11: רצועת הפרשות קבועה 3%-9%.

גרף 12: רצועת הפרשות קבועה 3%-8%.

גרף 13: רצועת הפרשות מותאמות גיל

נספח 2: ניתוח רגישות של המודל הדינמי לשינוי תשואה בהשוואה למצב קיים

גרפים 14-15-16: התפתחות צבירה לעובד בגילים 30 / 39 / 48 - לפי רצועת הפרשות 4%-8%

GENERAL
INSURANCE

life
medical
heart
LIFE
INSURANCE
risk
medicine

אוקטובר 2020

אגודת האקטוארים בישראל (ע"ר)
The Israel Association of Actuaries